

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**DIŞ BORÇLANMA
VE
EKONOMİK BÜYÜMEYE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşen AKDAĞ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Erdal KARAGÖL**

Balıkesir 2007

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**DIŞ BORÇLANMA
VE
EKONOMİK BÜYÜMEYE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ayşen AKDAĞ
200412505008**

Balıkesir - 2007

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat
Ana Bilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans / ~~Doktora~~ tezi jürimiz tarafından incelenerek, aday
Ayşen Akdoğan, 17/11/2007 tarihinde tez savunma sınavına alınmış ve
yapılan sınav sonucunda sunulan Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme
Etisi
başlıklı tezin Başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

ÜYE

Doç. Dr. Erdol Karagöl

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Alparslan Şere

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. M. Emin Ergökler

ÜYE

ÜYE

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**DIŞ BORÇLANMA
VE
EKONOMİK BÜYÜMEYE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşen AKDAĞ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Erdal KARAGÖL**

Balıkesir 2007

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**DIŞ BORÇLANMA
VE
EKONOMİK BÜYÜMEYE
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ayşen AKDAĞ
200412505008**

Balıkesir - 2007

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans / Doktora tezi jürimiz tarafından incelenerek, aday
....., .../.../200.... tarihinde tez savunma sınavına alınmış ve
yapılan sınav sonucunda sunulan
.....
. başlıklı tezin olduğuna oy ile karar verilmiştir.

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÖZET

DIŞ BORÇLANMA VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

Ayşen AKDAĞ

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Danışman : Doç. Dr. Erdal KARAGÖL

Eylül 2007, 75 sayfa

Bu çalışmada, dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1955–2006 dönemi yıllık verileriyle ADF(Unit Root) Birim Kök ve Granger nedensellik testiyle Türkiye için sınanmıştır. Granger Nedensellik Testimiz göstermiştir ki, dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki yoktur.

Anahtar Kelimeler: Dış Borçlanma, Ekonomik Büyüme, ADF Unit Root Testi, Granger Nedensellik Testi

ABSTRACT

EXTERNAL DEBT AND ITS EFFECT ON ECONOMIC GROWTH

Ayşen AKDAĞ

Master Thesis, Economy Department

Supervisor : Doç. Dr. Erdal KARAGÖL

September 2007, 75 pages

In this study, we examine the relationship between external debt and economic growth in Turkey for 1955–2006 period with annual data by using the ADF Unit Root test and Granger causality test. Our Granger Causality test showed that there isn't a long-run relationship between the external debt and the economic growth.

Keywords: External Debt, Economic Growth, ADF Unit Root Test, Granger Causality Test

ÖNSÖZ

Uluslar arası ekonomi ve finans kapsamında önemli bir kavram olan dış borç ve sermaye hareketlerinin, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin Türkiye örneği esas alınarak ekonometrik tahmin yöntemleriyle test edildiği bu çalışmada, tezin başlangıcından nihaî halinin oluşumuna kadarki her aşamasında her türlü destek ve yardımlarını gördüğüm başta danışmanım Doç. Dr. Erdal Karagöl'e, kıymetli zamanlarını, yapıcı öneri ve eleştirilerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Hicran Serel'e, Yrd. Doç. Dr. Alpaslan Serel'e, Yrd.Doç. Dr. M. Emin Erçakan'a, Prof. Dr. Kerim Özdemir'e ve sevgili ekonometri hocamız Yrd. Doç. Dr. Oktay Öksüzler'e teşekkürü borç bilirim.

Öte yandan sonsuz sabır, hoşgörü ve elden gelebildiğince yardım ve desteklerinden dolayı başta sevgili eşim Yılmaz Akdağ ve annem Ayşe Altundaş'a, sürekli yoğunluğum dolayısıyla yeterince ilgilenemediğim oğlum Deniz'e ve bana karşı anlayışlı yaklaşımlar sergileyen çalışma arkadaşlarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Ayşen AKDAĞ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ.....	x
KISALTMA LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ BORÇLANMA.....	3
1. 1. Dış Borç - Dış Yardım Kavramları.....	3
1. 1. 1. Kamu Borcu – Özel Borç Kavramları.....	5
1. 1. 2. İç Borç – Dış Borç Kavramları.....	6
1. 2. Dış Borç Teorisi.....	7
1. 2. 1. Dış Borç Servisi Kapasitesi.....	7
1. 2. 2. Dış Borç Yükü.....	8
1. 2. 3. Dış Borç Yönetimi.....	9
1. 2. 4. Dış Borcun Etkileri.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME	12
2. 1. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Kavramları.....	12
2. 2. Sermaye Hareketleri.....	13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ BORÇLANMA: LİTERATÜR ÇALIŞMASI	15
3. 1. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ VE TEORİLER.....	15
3. 1. 1. İki Açık Teorisi (Two - Gap Theory)	15
3. 1. 2. Harrod Domar Büyüme Modeli.	16
3. 1. 3. Rosentein – Rodan Büyüme Modeli.....	17
3. 1. 4. Leibenstein'in Büyüme Modeli.....	17
3. 1. 5. Rostow'un Büyüme Modeli.....	18
3.1. 6. Prebisch, Myrdal ve Singer'in Büyüme Modeli.....	18
3. 2. SEÇİLMİŞ AMPİRİK ÇALIŞMALAR.....	19
Papanek (1973).....	19
Stoneman (1975).....	19
Balassa (1978).....	20
Gulati (1978).....	20
Mosley (1980).....	21
Dowling and Hiemenz (1983).....	22
Mosley (1987).....	22
Gruben and McLeod(1998).....	23
Baillu (2000).....	23
Burnside and Dolar (2000).....	24
Hansen and Tarp (2000).....	24
McLean and Shrestha (2002).....	25
Reisen and Soto (2001) ile Soto (2000).....	25

Olivia and Batiz (2002)	27
-------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE DIŞ BORÇ SORUNU.....29

4. 1. GOÜ'lerde Borç Sorunu.....	29
4. 2. Güneydoğu Asya Ülkelerinde Dış Borç Krizi.....	31
4. 3. Latin Amerika Ülkelerinde Dış Borç Krizi (Meksika ve Arjantin).....	34

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇLARI.....35

5.1. Osmanlı Devletinin Dış Borçları.....	35
5. 2. 1923–1949 Dönemi.....	35
5. 3. 1950–1962 Dönemi.....	36
5. 4. Planlı Dönem.....	36
5. 5. 1980–1990 Dönemi,,,	41
5. 6. 1990 – Günümüze.....	41
5. 7. Dış Borçlarla İlgili Rasyolar ve Ülkemizin Durumu.....	46
5. 7. 1. Dış Borç Stoku/GSMH Rasyosu.....	46
5. 7. 2. Dış Borç Stoku/İhracat Rasyosu	47
5. 7. 3. Toplam Dış Borç Servisi/İhracat Rasyosu.....	48
5. 7. 4 Dış Borç Faiz Servisi/İhracat Rasyosu.....	48
5. 8. Türkiye'nin Dış Borç Stokunun Genel Profili.....	49
5. 8. 1. Vadelerine Göre Dış Borç Stokunun Yapısı.....	49
5. 8. 2. Borçlulara Göre Dış Borç Stokunun Yapısı.....	50
5. 8. 3. Alacaklılara Göre Dış Borç Stokunun Yapısı.....	51
5. 8. 4. Döviz Kompozisyonuna Göre Dış Borç Stokunun Yapısı.....	52

ALTINCI BÖLÜM

AMPİRİK UYGULAMA

6. 1. Veri.....	54
6. 2. Yöntem.....	54
6. 2. 1. Birim Kök (Unit Root) Testi.....	55
6. 2. 2. Granger Nedensellik Testi.....	58
6. 3. Tahmin Sonuçları.....	60
6. 3. 1. Birim Kök (Unit Root) Testi Sonuçları.....	60
6. 3. 2. Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	61

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ.....	64
KAYNAKÇA.....	67
ÖZGEÇMİŞ	72
EKLER..	73

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo– 3.1: Literatür Taraması.....	28
Tablo- 4.1: 1990–2002 Döneminde Bazı Ülkelerin Dış Borçlarındaki gelişmeleri.....	30
Tablo- 4.1: Goü'lerde Dış Borçların Gelişimi Milyar Dolar).....	33
Tablo- 5.1: Dış Kaynak İhtiyacı (Gsmh'nin % Olarak)	37
Tablo- 5.2: Dövizle Ödenecek Dış Borçlar (Borçlular İtibariyle).....	39
Tablo- 5.3: Dövizle Ödenecek Dış Borçlar (Alacaklılar İtibariyle)	39
Tablo- 5.4: Dövizle Ödenecek Dış Borçların Faiz Oranları Ve Vadeleri.....	40
Tablo–5.5: Türkiye'nin 1980–1990 Dönemi Dış Borç Stoku.....	42
Tablo–5.6: Türkiye'nin 1990–2005 Dönemi Dış Borç Stoku.....	45
Tablo–5.7:Türkiye'nin 2000–2005 Dönemi Dış Borçluluk Rasyoları.....	47
Tablo–5.8: Türkiye'nin Vadelerine Göre Dış Borç Stoku.....	50
Tablo–5.9: Türkiye'nin Borçlulara Göre Dış Borç Stoku.....	51
Tablo–5.10: Türkiye'nin Alacaklılara Göre Dış Borç Stoku.....	52
Tablo–5.11:Türkiye'nin Döviz Kompozisyonuna Göre Dış Borç Stoku.....	53
Tablo-6.1: Mg(Dış Borç-Growth) Değişkeni için, Trendsiz ve Sabitsiz, Level(Seviye) düzeyi, Lag(Gecikme)=2.....	60

Tablo-6.2: Yg(Gayri Safi Milli Hasıla-Growth) Değişkeni için, Trendsiz ve Sabitsiz, Level(Seviye) düzeyi Lag(Gecikme)=2.....	61
Tablo-6.3: Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	62

KISALTMA LİSTESİ

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- ADF:** Augmented Dickey Fuller
- AET:** Avrupa Ekonomik Topluluğu
- AYB:** Avrupa Yatırım Bankası
- BIS:** Bank for International Settlements (Uluslararası Ödemeler Bankası)
- BM:** Birleşmiş Milletler
- DAC:** Development Assistance Committee (Kalkınma Yardım Komitesi)
- DİE:** Devlet İstatistik Enstitüsü
- DPT:** Devlet Planlama Teşkilatı
- DRS:** Debtor Reporting System (Borçlu Raporlama Sistemi)
- DYY:** Doğrudan Yabancı Yatırımlar
- DW:** Durbin-Watson
- E – G:** Engle- Granger
- EURO:** Avrupa Para birimi
- GDF:** Global Development Finance (Küresel Kalkınma Finansı)
- GOÜ:** Gelişmekte Olan Ülkeler
- GSMH:** Gayrisafi Millî Hasıla
- GSYİH:** Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
- IBRD:** International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)
- IFC:** International Finance Corporation (Uluslararası Finans Şirketi)

- IFS:** International Financial Statistics (Uluslararası Mali istatistikler)
- IMF:** International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
- LDC:** Less Developed Countries (Az Gelişmiş Ülkeler)
- LIBOR:** London Interbank Offer Rate (Londra Bankalar arası Faiz Oranı)
- LS:** Least Square (En Küçük Kareler)
- LSDV:** Least Square Dummy Variable (En Küçük Kareler Kukla Değişkeni)
- M:** Ampirik uygulamada kullanılan Dış Borçlanma sembolü
- M2:** M1+Vadeli Mevduatlar
(Dolaşımdaki nakit + TCMB'ndaki mevduatlar + Vadeli Mevduatlar),
Resmi para arzı tanımı
- OECD:** Organization for Economic Co-operation and Development
(Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Örgütü)
- OLS:** Ordinary Least Squares (En Küçük Kareler)
- SBA:** Stand-by Anlaşması
- SDR:** Special Drawing Rights (Özel Çekme Hakkı)
- TCMB:** Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
- TDB:** Toplam Dış Borç Stoku
- TDBS:** Toplam Dış Borç Servisi
- TSLS:** Two-Stage Least Squares (İki Aşamalı En Küçük Kareler)
- TÜFE:** Tüketici Fiyat Endeksi
- TÜİK:** Türkiye İstatistik Kurumu
- UNCTAD:** United Nations Conference on Trade on Development
(Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
- VAR:** Vector Auto Regression (Vektör Oto regresyon)

WDI: World Development Indicators (Dünya Kalkınma Göstergeleri)

Y: Ampirik uygulamada kullanılan Reel Gayri Safî Millî Hasıla (Sabit fiyatlarla) sembolü

GİRİŞ

Çalışmamızın temel hipotezi, dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmaktır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, dış borçlanmanın tanımı ve çeşitleri ele alınmış, dış borç servisi ve dış borç stoku kavramlarına değinilmiştir.

İkinci bölümde, ekonomik büyüme-kalkınma kavramları tanımlanıp, ikisi arasındaki temel ayırım ortaya konulmuştur. Ayrıca, sermaye hareketlerine de bu kısımda değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise dış borç-sermaye hareketleri ve ekonomik büyüme konusuyla ilgili teoriler-ekonomik büyüme modelleri ve pek çok saygın iktisatçının bu konuyla ilgili ampirik çalışmalarının literatüre olan katkıları üzerinde kapsamlı bir şekilde durulmuştur.

Dördüncü bölümde, gelişmekte olan ülkelerdeki dış borçlanma sorununa dikkat çekilmiş, bazı gelişmekte olan ülkelerin dış borç rakamları örnek veri olarak sunulmuş, ayrıca Güneydoğu Asya ülkeleri borç krizi ve Latin Amerika ülkeleri borç krizine kısa bir şekilde değinilmiştir.

Beşinci bölümde, Türkiye’de dış borçlanma konusu ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Osmanlı Döneminden başlayarak günümüze kadar olan dış borçlanma rakamlarına çeşitli yıllar ve dönemler itibariyle değinilmiş, ayrıca Türkiye’nin dış borç rasyoları ve dış borç stoku rakamları tablolar itibariyle, güncel veriler yardımıyla değerlendirilmiştir.

Altıncı bölümde, ampirik uygulama kısmı yer almaktadır. 1955–2006 dönemi Türkiye ekonomisine ait dış borçlanma ve ekonomik büyüme yıllık rakamları kullanılarak, birim kök testi ve Granger nedensellik testi yapılarak çeşitli ampirik sonuçlara ulaşılmıştır.

Sonuç kısmında ulaşılan ampirik bulgular değerlendirilerek, ilgili teori ve çalışmalara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ BORÇLANMA

1. 1. Dış Borç - Dış Yardım Kavramları

“Geniş Anlamda, **Dış Yardım**, gelişmiş ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarını desteklemek amacıyla az gelişmiş ülkelere sağladıkları uzun vadeli sermaye akımlarına verilen isimdir. Dar anlamda ise, piyasadaki cari faiz hadlerinden düşük seviyede verilen kredilerdir”. (Özal, 1981: 355)

Dış Yardım Çeşitleri:

1- Tahsis Yerlerine göre:

a- Proje kredileri: Bir üretim ünitesi kurmak üzere yapılacak yardımları finanse eder.

b- Program kredileri: Bir ülkede mevcut yatırım kapasitesinin ihtiyacı olan ithalatın finansmanında kullanılır.

2- Kaynaklarına göre:

a- İkili yardımlar: İki ülke arası sağlanan yardımlardır.

b- Çoklu yardımlar: Milletlerarası kuruluşlar tarafından yapılan yardımlardır.

3- Veriliş şekline göre:

a- Sermaye yardımları: Yukarıda adı geçen proje ve program kredileridir.

b- Teknik yardımlar: Belli bir bilgi ve teknolojinin az gelişmiş ülkelere naklini ön plana alır ve genellikle hibe olarak sağlanırlar. (Johnson, 1967: 23)

1960'lı yıllara kadar devletten devlete verilen yardımlar geçerli iken, daha sonraları toplam sermaye transferleri içinde milletlerarası kuruluşlar ve konsorsiyum aracılığıyla sağlanan krediler artmıştır. Bu gelişmelerle birlikte, “dış yardım” (foreign aid) yerine “**dış borçlanma**” (external debt) terimi daha sık kullanılmaya başlanmıştır.

Bunun en önemli sebebi, az gelişmiş ülkelere yapılan sermaye transferlerinin giderek ticari bir hal almış olması, verilen borcun ileri sürülen şartlar nedeniyle, yardım özelliğinin kalmamış olmasıdır.

Dolaysız özel yatırımlar da (direct foreign investment) genel olarak dış borç kapsamı içinde değerlendirilmektedir.

Uluslar arası sermaye hareketleri içinde önemli bir yer tutan dış krediler kavramını da bu kısımda açıklamakta fayda vardır. Çünkü dış krediler de kamu ve özel sektör tarafından kullanılan vazgeçilmez araçlar arasındadır. **Dış krediler**, genellikle fon fazlası olan ekonomik birimlerden fon talebi olan ekonomik birimlere yönelen fonlardır. Bu ekonomik birimler; hükümetler, firmalar, uluslar arası kuruluşlar ve ticari, kalkınma ve imar bankalarıdır.

Dış krediler, borçlu açısından düşünüldüğünde anapara ve faiz ödeme özellikleri nedeniyle yükümlülük anlamına gelmektedir. Bu durumda dış kredilerin aynı zamanda dış borç anlamına geldiğini ortaya koyar.

Dış krediler, stok ve akım değerlerle ifade edilirse, stok değer olarak **dış borç stoku**, cari yıl içinde ülkedeki birikmiş dış borç miktarıdır. Bunun içinde kısa, orta ve uzun vadeli alınan tüm dış krediler, IMF kolaylıkları ve tahvil ihraçları yer almaktadır. Öte yandan **dış borç servisi** ise; akım değer olarak, cari yıl içinde yapılacak dış kredi ve tahvil anapara ve faiz geri ödemelerini göstermektedir.

Kamu ve özel sektör tarafından kullanılan dış krediler, vadelerine göre kısa(vadesi 1 yıldan az olan dış krediler), orta (vadesi 1 – 5 yıl arası olan dış krediler) ve uzun (vadesi 5 yıldan uzun olan dış krediler);amaçlarına göre proje ve program kredileri (yukarıda anlatılmıştı); kaynaklarına göre ise, hükümetler, Uluslar arası kuruluşlar, diğer finans kuruluşları ve mali piyasalardan sağlanan dış krediler olarak ayrılabilir.

Hükümet ve uluslar arası kuruluşlar genellikle kamu sektörüne veya kamu garantisinde kamu kurum/kuruluşlarına kredi vermektedir. Öte yandan uluslar arası kuruluşlardan Dünya Bankası Grubu içindeki IFC, özel sektörün gelişmesine yönelik olarak firmalara doğrudan dış kredi vermektedir.

1. 1. 1. Kamu Borcu – Özel Borç Kavramları

“Kamu borcu (public debt) denilince sadece, devletin hazine muameleleri ve bütçe ihtiyaçları sebebiyle yapmış olduğu borçlanmaları (devlet istikrazlarını) anlıyoruz”. (Pirimoğlu, 1982 : 2) Kamu İktisadî Kurumlarının (KİT’ler) ve Mahallî İdarelerin borçları bu tanımdan ayrı olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla devletin garanti ettiği iç ve dış borçlar ile dolaysız özel sermaye yatırımlarının sermaye, faiz ve kâr transferleri kavramı kamu borçlarını ifade etmektedir.

Klasik – Ortodoks Maliye Teorisi, kamu borçlarıyla özel firmaların kredi işlemlerinin nitelik bakımından aynı olduğu görüşünü benimsemiştir. Bu teoriye göre, kamunun borçlanması ile özel firmaların borçlanmasının borçlanan taraf bakımından bir farkı olmadığı ve her borcun vadesi gelince ödeneceği fikrine dayanarak satın alma gücünün transferinden ibaret olduğu görüşü ifade edilmiştir. Her iki borç türünde de elde edilen gelir karşılığında gelecekte bir ödemede bulunacağı akde bağlanmıştır.

Günümüzde kamu borçları ve özel borçlar karşılaştırmasındaki nitelik benzerliği kabul edilmemektedir.(Pirimoğlu, 1982: 6) Çünkü kamu borçlarında borcun ödenmemesi halinde alacaklının makama başvurmasından herhangi bir sonuç çıkmaz. Çünkü borcun ödenmesi için müracaat edilen makam da yine borçlu olan devlet veya kamu kuruluşudur. Borcun ödenmesinde verilen garanti de özel borç için verilen garantiden farklıdır. Günümüzde artık dış borçlarda da garanti aranmamaktadır. Dış veya iç borç, maddi garantilerin verilmesine bağlı olmayıp, devletin devamlılığı ve siyasi güven ile mümkün olmaktadır.

Özel borçlanmada söz konusu olan kişi ya da firmalar arasındaki değer transferleri, devlet borçlanmasında söz konusu olmamaktadır. Devlet borçlanmasında topyekün ülke ekonomisine etkiye bakılmaktadır.

Günümüzde de Kamu borçları, maliye politikasının yürütülmesinde kullanılan önemli bir araç olma özelliğini sürdürmektedir. (Türk, 1975: 121)

1. 1. 2. İç Borç – Dış Borç Kavramları

Devletler borçlanma kararı aldıkları zaman ya iç ekonomilere ya da dış ekonomilere başvurmaktadırlar. Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti'nde, devlet içerde borçlanma işlemlerine başlamadan çok önce dış ekonomilerden borç almıştır.

İç ve dış borçların ekonomiye etkileri çok farklıdır. Devlet borçlarının millî gelire ve dağılımına yaptığı etkiler, toplam borç stoku içinde iç ve dış borçların ayrı ayrı mutlak seviyeleri ve göreceli önemleri ile yakından ilgilidir. Bundan başka, dış borçlar genellikle, ekonominin dış ödeme gücünü, dış ödemeler dengesindeki ilişkileri değiştirebildiği halde, iç borçlarda böyle bir sonuç doğrudan söz konusu değildir.

İç ve dış borç ayırımında ilk kriter, alacaklının milliyetidir. (Yaşa, 1971: 66) Ayırım konusunda öne sürülen ikinci kriter, borcun temin edildiği piyasanın milliyetidir. Bu ayırım, dış borçlanmanın ekonomik sebebine de uygun düşmektedir. Gerçekten de dış borçlanma yapan bir devletin arzusu, ülke içindeki mal ve hizmet arzını da artırmaktadır.

1. 2. Dış Borç Teorisi

1. 2. 1. Dış Borç Servisi Kapasitesi

“Dış Borç Servisi (external debt service), anapara (principals) + faiz (interests) ödemelerinden meydana gelir, ülkelerin borçluluk (indebtedness) göstergeleri dış borç servisine göre ölçülür”. (Avramovic, 1956: 18)

“Bir ülkenin borçlanma kapasitesi ve servis problemleri; bir ticari işletmede olduğu gibi tasarruf, kâr oranı, üretim ve satış gibi unsurlara dayanır. Borç servis kapasitesini (debt servicing capacity) hangi faktörlerin etkilediği, iktisatçılar arasında ötedenberi araştırılmaktadır” . (Töre, 1980: 15)

“Bir memleketin ödemeler bilançosunu oluşturan ve dolayısıyla o ülkenin kısa ve uzun vadeli borçlanma kapasitesi ve servislerine etki eden faktörler genel olarak şunlardır:

- 1-) Dalgalanma gösteren değişken faktörler; ihracat, sermaye akımı, gerekli ithalat ve enflasyon tahriki ile ek olarak ithalat.
 - 2-) Düzenleyici değişken faktörler; ihtiyatlar, düzenleyici mali yardımlar ve ithal engelleri
 - 3-) Sabit değişken faktörler; ithalat zorunluluğunda az tolerans, borç faizleri ve borç itfa taksitleri”.
- (Avramovic, 1964 : 424)

“Genellikle Borç servisinin en yaygın göstergesi, borç servis oranıdır (debt service ratio)”. (Frank and Cline, 1971: 329)

“Borç servis kapasitesinde dokuz ekonomik göstergeden faydalanılır. Bunlar:

- 1-) İncelenen dönem içinde ülkeye gelen sermaye miktarı,
 - 2-) Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla büyüme oranı,
 - 3-) Borç servisi oranı” (borç servisinin, ihracat değerine oranlanmasıyla bulunur) “.
- (Feder and Just, 1977, 25)
- 4-) Döviz stoku ile ithalat değerleri arasındaki oran,
 - 5-) Borç ödemesinde ortalama vade,
 - 6-) İthalatın GSMH'ya oranı,
 - 7-) İhracat sektöründeki büyüme,

- 8-) İhracattaki yüksek ölçüdeki dalgalanmalar,
9-) Kişi başına düşen gelir seviyesi” . (Tanrıkulu, 1983: 10)

“Bir ülkenin borç servisi kapasitesi, aynı zamanda o ülkenin kredi değerliliğinin (credit – worthiness) ölçülmesinde kullanılmaktadır”. (Feder and Just, 1967, 20)

Dünya Bankası, GOÜ'leri dış borçluluk ile ilgili sınıflandırmaya giderken, şu iki oranı dikkate almaktadır:

1-) TDB / GSMH: Bu oran %30 ile %50 arasında ise ülke orta borçlu, bu oran %50 ve daha fazla ise ülke aşırı borçlu ülke grubundadır.

2-) TDB / İhracat: Bu oran %165 ile %275 arasında ise ülke orta borçlu, bu oran %275 ve daha fazla ise ülke aşırı borçlu ülke grubundadır.

3-) TDBS / GSMH: Bu oran %18 ile %30 arasında ise ülke orta borçlu, bu oran %30 ve daha fazla ise ülke aşırı borçlu ülke grubundadır. Bu oranın küçülmesi ödemeler dengesinde bir iyileşmeye yol açar.

4-) TDBS / İhracat: Bu oran %5'in altında ise ülke orta borçlu, bu oran %5 ve daha fazla ise ülke aşırı borçlu ülke grubundadır.

1. 2. 2. Dış Borç Yükü

“Dış Borç Yükü (external debt burden), yıllık borç servisinin normal dış ödeme araçları (döviz) yıllık gelirine oranı olarak tanımlanmıştır”. (Yaşa, 1971: 232). Bu oranın yükselmesi, genellikle dış ödeme güçlüklerinin artmasıyla eşdeğer sayılmaktadır. Ya da başka bir deyişle bu oran, ödeme güçlüklerinin göstergesi olarak kabul edilmektedir.

İç borç yükü millî gelir seviyesinde bir artış şeklinde ortaya çıkmakta, dış borç yükü ise tam tersine millî gelirden bir azalış şeklinde kendini göstermektedir. Dış borçlarda gerek borcun ana kısmının gerek faizin ödenmesi (genellikle) dövizle olacağından, ekonomiden dışarıya doğru satın alma gücünün net bir transferine sebep olmaktadır.

Böylelikle,dış borçların ödenmesi sırasında ekonomi üzerine net bir yük binmektedir.

Az gelişmiş ülkelerin dış borç yükünün ileride artması açısından, dış borçlanmaya giderken şu üç faktöre birinci derecede önem vermeleri gerekmektedir:

- 1-) Faiz Oranı,
- 2-) Ödemesiz devrenin uzunluğu,
- 3-) Borcun vadesi.

“Az gelişmiş ülkelerin borç yükünün azalmasının, bu ülkelerin ihracat gelirleri ve sanayi malları üretiminin artmasına bağlı olduğu açıktır”. (Prebisch, 1973: 107)

1. 2. 3. Dış Borç Yönetimi

“Borç yönetimi, belli ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla devletin, borç miktarında ve bünyesinde değişiklikler yapmasıdır. Bu anlamda borç yönetimi, maliye politikasının araçlarından biridir ve birçok durumlarda para politikasıyla sıkı ilişki içindedir. Dış borçlar belli başlı iki amaç için alınır:

- 1-) Devlete gelir sağlamak,
- 2-) Dış ticaret açığını kapatmak.

Fakat dış borç; daha çok ikinci amaç için alınır” . (Bulutoğlu, 1977: 493)

Dış borçların ödenmesinde de iç borçlarda olduğu gibi – net bir bütçe fazlasını kullanmak zorunluluğu vardır. Ayrıca ihracat fazlası yaratılması gerekir, bu sebeple net dış borç ödemesi esnasında ihracatın ithalatı aşması gerekir. Bunun içinde yerli paranın yabancı paralara göre değerinin düşük tutulması gerekir. Dış borçların birdenbire ödenmesi söz konusu olamaz.

Dış Borç yönetimi (external debt management) ve ödemeler dengesi politikaları, birbiriyle çok yakından ilgili iki kavramdır.

“Herhangi bir ülkenin bir yıllık bir dönemde ekonomik ilişki içinde bulunduğu bütün ülkelerle olan ekonomik durumunu göstermek için belirli bir sisteme göre tutulan kayıtlara *ödemeler bilançosu (balance of payments)* denir”. (Karluk, 1980: 214)

“Ödemeler dengesi tablosu başlıca iki kalemden meydana gelir: Bunlardan birincisi, ihracat, ithalat, kâr ve faiz transferleri, turizm, ulaştırma ve diğer hizmetlerle ilgili gelir ve giderlerin yer aldığı “cari işlemler” kalemi’dir. İkincisi ise, geçmiş borçların anaparalarının ödenmesi, uzun ve kısa dönemli yeni borçlanmalar, özel yabancı sermaye transferleri ve benzeri sermaye hareketlerinin yer aldığı “sermaye hareketleri” kalemidir. (Tunçe, 1968: 315)

Ödemeler dengesinin cari işlemler bölümünde bulunan kalemlerden bir kısmı döviz getirici (+) (ihracat, işçi gelirleri, turist dövizleri), diğer kalemler ise döviz götürücü (-) (ithalat, dış borç faiz ödemeleri, yabancı sermaye kâr transferleri v.b.) niteliktedirler. Bütün bu kalemlerin toplamı alındığında, (+) kalemlerin toplamı (-) kalemlere eşitse; cari işlemlerin dengede olduğu, (-) kalemlerin daha büyük olması halinde ise, cari işlemler dengesinin açık verdiği anlaşılır. “Dış açık” olarak bilinen kavramda budur.

Aslında dış açık ile dış ticaret açığının (foreign trade gap) karıştırılmaması gerekir. Bir ülkenin dış ticaret açığı denilince, ticarete konu olan kalemler arasındaki ilişkiyi, daha açık bir ifadeyle ithalat ile ihracat arasındaki ithalat lehine farkı gösterir. Dış açık ise, dış ticaret dengesinin yanında, hizmet kalemlerini (görünmeyen kalemleri)’de kapsamaktadır.

“Ülkenin cari işlemler hesabının açık vermesi, bu açık nasıl karşılanırsa karşılanırsa, o ülkenin GSMH’sına net bir katkıda bulunulduğunu gösterir”. (Tunçe, 1968: 317) Bir diğer ifadeyle, Toplam Kaynaklar = GSMH + Dış Açık kadardır. Bu nedenle dış açık, ekonomiye iki türlü etki yapacaktır:

1-)Tasarruf Etkisi: Yurt içi kaynaklar ile gerçekleştirilebilecek yatırımdan fazlası yapılabilecektir.

2-) Transformasyon (Dönüşüm) Etkisi: Eğer ülke içindeki sermaye mallarının tamamı üretileniyorsa, bir kısmını dışardan almak gerekecektir.

Döviz gelirleri ekonomik büyümenin gerektirdiği yatırımları yapacak ithalatı karşılayamıyorsa, yurtiçi tasarruflar yatırımlara dönüşemez. Böyle bir durumda dış açık, söz konusu olan ülkenin kendi döviz imkânlarından daha fazla ithalat yapmasını mümkün kılar.

1. 2. 4. Dış Borcun Etkileri

Dış Borçlar ekonomiye olumlu ve olumsuz çeşitli etkilerde bulunurlar. Bu etkiler, dış borçların hangi şartlar altında alındığına ve ekonominin içinde bulunduğu şartlara göre değişme göstermektedirler.

“Dış Borçların etkilerini başlıca 2 grupta inceleyebiliriz:

- 1-) Dış borçların ekonomi üzerindeki doğrudan etkileri;
 - a-) Faktör dengesine ve faktör fiyatlarına etkileri,
 - b-) Çoğaltan etkisi,
 - c-) Dış ticaret hadlerine etkisi,
 - d-) Dış ticaret hadlerine yaptığı etki dolayısıyla dış ticaretten elde edilen kazançlara etkisi.
- 2-) Dış borçların dolaylı etkileri;
 - a-) Ekonomik büyüme etkisi,
 - b-) Sosyal sermaye teşekkülü etkisi,
 - c-) Üretim imkânlarının artmasına etkisi. ” . (Pirimoğlu, 1982: 43)

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME

2. 1. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Kavramları

Ekonomik Büyüme, genel anlamda bir ekonominin üretim kapasitesindeki artış olarak tanımlanmaktadır. Üretim kapasitesindeki artış Gayrisafi millî hasıla(GSMH), GSYİH(Gayrisafi yurt içi hasıla) ya da kişi başı GSMH veya kişi başı GSYİH'daki artış ile ölçülmektedir. GSMH, bir ekonomide bir yıl içinde üretilen nihai(tamamlanmış) mal ve hizmetlerin toplam değeridir. GSYİH ise sadece ülke sınırları içinde üretilen mal ve hizmetlerin toplamını kapsamaktadır. Yerleşiklerin yurtdışında gerçekleştirdikleri mal ve hizmet üretimi GSYİH'nın dışında yer almaktadır. Dolayısıyla, GSMH, GSYİH'ya göre daha geniş kapsamlı bir kavramdır.

“GSMH, harcamalar, katma değer ya da üretici fiyatları yöntemiyle hesaplanır. Harcama yöntemiyle hesaplanan GSMH'de kamu ve özel sektörün bir yıl içinde gerçekleştirdikleri nihai tüketim, yatırım ve dış ticaret (ihracat-ithalat) harcamaları, söz konusu harcamalara konu olan mal ve hizmetlerin birim fiyatlarıyla çarpılırken, üretici fiyatları yönteminde; tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde üretilen mal ve hizmetlerin birim fiyatları, üretilen miktar çarpılır. Üretilen mal ve hizmetlerin birim fiyatları ile üretilen miktarın çarpılması aynı zamanda sektörün yarattığı katma değeri gösterir. Dolayısıyla, üretici fiyatları ile hesaplanan GSMH'da üretime konu olan sektörlerin yarattığı katma değer önemlidir. Ekonominin üretim kapasitesi bu katma değerlerin toplamından oluşur. Söz konusu kapasitenin artması, üretim ve dolayısıyla ekonomik büyüme artışı anlamındadır“ . (Gillis ve diğerleri, 1996: 36)

GSMH ve GSYİH hesaplanırken, kamu ve özel sektörün fiziki yatırım harcamalarını (taşıtlar, makine, teçhizat, altyapı vs.) yansıtan gayrisafi sabit sermaye oluşumu, ekonomik büyüme açısından oldukça önem arz etmektedir. Gayrisafi sabit sermaye oluşumunun toplam harcamalar içindeki payı ve gelişme hızının diğer harcamalara göre daha yüksek olması gerekmektedir.

Ancak, Türkiye gibi gelişme gösteren ülkelerde tersi bir durum söz konusudur. Diğer harcamaların ve özellikle tüketim harcamalarının payı ve gelişme hızı oldukça yüksektir.

GSMH v GSYİH nominal (cari) ve reel (sabit) bazda gösterilir. Nominal GSMH ve GSYİH hesaplamalarında üretilen mal ve hizmetlerin nihai(tamamlanmış) miktarları, cari yılın fiyatlarıyla çarpılırken, reel GSMH ve GSYİH'da baz (temel) yıl fiyatlarıyla çarpılmaktadır.

Reel GSMH ve GSYİH'nın fiyatlar genel seviyesindeki değişimi yansıtması sebebiyle, ülkeler arasındaki ekonomik büyüklük karşılaştırmasında, nominal değerlere göre daha gerçekçi sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir. Bu sebeple **Ekonomik büyüme**, söz konusu değişkenlerdeki reel artış şeklinde de yorumlanabilir.

Ekonomik kalkınma da ise, ekonomik büyümenin yanında;

- Sanayi sektörü üretiminin tarım sektörüne oranla daha yüksek olması,
- Nüfusun kırsal kesimden ziyade kentlerde yoğunlaşması,
- Nüfus artışının başlangıçta nispeten hızlı iken, ilerleyen dönemlerde yavaşlayarak düşmesi,
- Tüketim eğiliminin zorunlu tüketim mallarından daha az zorunlu veya lüks tüketim mallarına doğru yönelmesi gerekmektedir. (Gillis ve diğerleri, 1996: 37)

Buradan elde ettiğimiz sonuçlara göre şunu söyleyebiliriz ki; büyüme, kalkınma için gerekli bir koşul olmakla birlikte, yeterli değildir.

2. 2. Sermaye Hareketleri

Sermaye Hareketleri; dış borç, dış yardım, hibe, doğrudan yabancı yatırım ve portföy yatırımlarından oluşmaktadır. Bu tez konusunda, dış borçların ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkileri, bununla birlikte portföy yatırımı ve doğrudan yabancı yatırım şeklinde gelen yatırımların ise olumlu yönlerine değinilecektir.

Günümüzde sermaye hareketlerinin yönü daha çok gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğrudur. Bu durumun sebebi, literatürde itici faktörler, çekici faktörler ve küreselleşmeyle açıklanmaktadır. İtici faktörler, reel faiz oranları, teknolojik gelişmeler ve maliyet azalışı, bölgesel ticaret anlaşmaları ve türev araçlardır. Çekici faktörler ise, makroekonomik istikrar, ekonominin büyüklüğü, dışa açıklık derecesi, siyasi risk, doğal kaynaklar, coğrafi bölge, işçi ücretlerinin görece düşük olması ve vergi teşvikleridir.

Yukarıda sayılan kavramlardan bir diğeri olan küreselleşme de, sermaye hareketlerindeki artış ve trendindeki değişimi açıklamaktadır. Küreselleşmenin bir diğer tanımı da şu şekilde ifade edilmektedir: Uluslar arası ekonomi ve finans kapsamında, mal, para ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle, dünya ekonomilerinin tek bir ekonomi haline gelmesidir. Teknolojide meydana gelen gelişmeler ve bilgi birikiminde meydana gelen artışlar, giderek artan mal, para ve sermaye hareketlerinin gidişatında, olumlu katkılar da bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ BORÇLANMA: LİTERATÜR ÇALIŞMASI

3. 1. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ VE TEORİLER:

3. 1. 1. İki Açık Teorisi (Two - Gap Theory):

“Az gelişmiş ülkeler, hızlı bir ekonomik büyüme çabasına giriştikleri zaman, başlıca iki tür açık ile karşılaşılır” . (Karluk, 1980: 142)

Bunlar:

1-)Tasarruf Açığı (Saving Gap)

2-) Dış Ticaret Açığı (Foreign Gap Trade)

Tasarruf Açığı: İç tasarruflarla iç yatırımlar arasındaki farktır.

Dış Ticaret Açığı= Döviz Açığı (Foreign Exchange Gap): İthalat ile ihracat arasındaki farktır.

Bu iki açığın aşağıdaki denklemlerde ifade edildiği üzere, teorik olarak eşit olması gerekmektedir.

$$(1) Y = C + I + (X - M)$$

veya,

$$Y + M = C + I + X$$

$$(2) Y = C + S$$

(1) ve (2) no'lu denklemlerden;

$$(3) C + S = C + I + X - M$$

Sonuç olarak;

$$(4) I - S = M - X$$

Kaynak açısından da iki açığın aynı olması gerekir. Çünkü dış borç ek sermaye mallarını ekonomiye sunmakla, tasarrufları ve ithalatı artırmaktadır. Bu durumda tasarruflar ithal fazlası olarak gözükecektir. Yani dış borç, ithalat fazlasına eşit olacaktır.

“Uygulamada bu iki açık eşit değilse, onun ilgili ülke kalkınması açısından darboğaz teşkil ettiği neticesine varmak gerekir” . (Özal, 1981: 20)

Gerçekte exante bu iki açık birbirinden farklı olsa bile, Keynesyen eşitlik gereğince expost birbirine eşit olmaları gerekir.

3. 1. 2. Harrod Domar Büyüme Modeli:

Çağdaş Büyüme Teorileri içinde, Harrod Domar Büyüme Modelinin etkili bir yeri vardır. Bu model, büyümenin temel unsuru olarak yatırımları kabul etmektedir. (Başak, 1960: 20)

Aslında bu model, az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme sorunlarına çözüm bulmayı amaçlamaz. Amacı, gelişmiş ülkelerde tam istihdam seviyesini gerçekleştirmek için gelir, tasarruf, yatırım ve üretim arasında bir denge sağlamaktır. Fakat dış kaynakların ekonomik büyümede önemli bir faktör olduğunu savunan iktisatçılar içinde önemli bir teorik kaynak olmuştur.

Bu modele göre, tasarruf hacmini (yani yatırım miktarını) artırmak, ekonomik büyüme hızını artırmak demektir. Bu nedenle, tasarruf katsayısının düşük olması, büyümeyi engelleyen bir faktördür. Ekonomi bu durumdayken dış borç almak, mevcut tasarruflara katılarak büyüme hızının yükselmesini sağlayacaktır. Dış borçlar sadece yatırımlara eklenebilir kaynakları artırmakla kalmazlar.

Marjinal tasarruf eğilimi ortalama tasarruf eğiliminden büyük olduğu takdirde, millî gelirden meydana gelen artış yurtiçi yatırılabilir kaynakları artıracaktır. İç tasarrufların artmasıyla, dış tasarruflara olan ihtiyaç ortadan kalkacaktır. Böylelikle, anapara + faiz ödemeleri için gerekli olan finansman sağlanacaktır.

3. 1. 3. Rosentein – Rodan Büyüme Modeli:

Bu model, dış kaynaklı kalkınmayı konu almış ve "Güçlü İtiş" (Big push) teorisini geliştirmiştir (Manisalı, 1975: 54) Bu teori, Nurkse'nin "Dengeli Büyüme Teorisi" ile de ilişkilidir. Bir ülkeye yönlendirilen dış kaynakları dönemler itibariyle çok miktarda artırmak, dış kaynak büyüme oranını bir önceki döneme göre daha yüksek bir noktaya çıkaracaktır. Başka bir ifadeyle, belirli koşullarda çok sayıda projeye aynı anda girişmekle ekonomik büyüme hızını artırmak mümkündür. Dolayısıyla çok sayıda projenin aynı anda yürürlüğe girmesi yurt içi kaynakları aşacağı için, yurt dışı kaynaklarında kullanılması gerekmektedir.

3. 1. 4. Leibenstein'in Büyüme Modeli:

Leibenstein, "Asgari Çaba" teorisinin savunuculuğunu yapmıştır. Bu teoriye göre, nüfus artışı problemlerinin giderilebilmesi ve büyümeye itici güç kazandırması, asgari seviyenin üstünde bir büyüme çabası gerçekleştirmekle olur. Toplam gelirden tasarruf edilen miktar sadece kişi başına gelir seviyesinin yükselmesiyle artıyorsa, bu durumda tasarruf oranının artması, büyüme hızının nüfus artış hızının üstünde olmasını gerektirir. Neticede, kendi kendini sürdüren bir büyüme sürecinin meydana gelmesini temin edecek asgari çabanın gerçekleşmesinde, dış borçlar önemli rol oynar.

3. 1. 5. Rostow'un Büyüme Modeli:

Rostow'da "kendi kendini sürdürebilen büyüme" (self-sustaining growth) kavramıyla, az gelişmiş ülkelerin dış borçlara bağılılığını kaybettiği halde, tatmin edici bir büyüme hızı sürdürebildiği durumu kastetmektedir. Bu büyüme teorisinin temel hedefi, kendi kendine yeterlidir. Bu hedefe ulaşıncaya kadar devam edecek olan dış borçların ana amacı da budur.

3. 1. 6. Prebisch, Myrdal ve Singer'in Büyüme Modeli:

"Prebisch, Myrdal ve Singer gibi iktisatçılar, büyüme sürecini etkileyen başlıca unsurlar olarak, dış ticaret ve sermaye ithalatını görmekteirler". (Başak, 1977: 23) Az gelişmiş ülkelerin sanayileşmesi için gerekli yatırım malları ithalatı, ihracat gelirleri ve yabancı sermaye (dış kaynak) akımıyla karşılanmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere, büyüme için ihracat gelirlerinin önemi büyüktür. Hâlbuki az gelişmiş ülkelerin ödemeler bilançosu dengesi sürekli açık vermektedir.

İthalat hacmini azaltmak ise, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Çünkü az gelişmiş ülkelerin ithalatı, karşılaştırmalı üstünlük esasına göre değil, bazı ana malların mutlak eksikliği sonucu oluşmaktadır. Bu durumda dış borçlar, kısa dönemde ülkenin ekonomik büyüme kaynaklarını sağlamak, uzun dönemde ise ithalat esnekliğini azaltmak ve ihracat gelirlerini artırmak amacıyla istenir.

Dış borçların ekonomik büyümedeki yerini ve önemini gösteren teoriler önce, yatırım-tasarruf ve sonrada ithalat-ihracat yaklaşımları olarak gruplaşmıştır. Ancak her biri, diğerini bütünlemektedir.

3. 2. SEÇİLMİŞ AMPİRİK ÇALIŞMALAR:

- **Papanek (1973)**'in çalışmasında yurtiçi tasarruflar, dış yardımlar, yabancı özel yatırımlar, diğer yabancı sermaye girişlerinin ekonomik büyümeye katkısının pozitif olduğu tespit edilmiştir. Ancak dış yardımların ekonomik büyümeye etkisi, yabancı özel yatırımlar ve diğer yabancı sermaye girişlerine göre daha yüksek ve anlamlı çıkmıştır. Öte yandan bu etkinin Asya ülkelerinde pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür. Analizde açıklayıcı değişkenlerin GSYİH'ya oranı veri olarak kullanılmıştır. GSYİH'daki yıllık artış, bağımlı değişken olarak alınmıştır. Papanek'e göre dış yardımlar ve diğer sermaye girişleri ekonomik büyümeyi yurtiçi tasarruflara katkıda bulunarak artırmaktadır. OLS'nin kullanıldığı çalışmada, 1950–60 yılları arasındaki dönem için 34, 1960–70 arasındaki dönem için ise,51 az gelişmiş ülkeler (LDC) analize dahil edilmiştir. Sonradan analize dahil edilen ihracat artış oranı, eğitim seviyesi ve imalat hacmi gibi diğer açıklayıcı değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Papanek'in çalışmasının en önemli özelliği, farklı sermaye akımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin de farklı olacağı konusunda yapılan ilk çalışmalardan biri olmasıdır.
- **Stoneman (1975)** 'in çalışmasında, tasarruflar, net doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) akımları, dış yardımlar ve diğer uzun vadeli sermaye girişlerinin ekonomik büyümeye katkısının pozitif olduğu tespit edilmiştir. Özellikle de DYY'ların akım değerleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif, ancak anlamsız bir ilişki bulunmuştur. Ancak DYY'ların stok değerlerinin ekonomik büyümeye etkisinin negatif ve anlamlı olduğu bulunmuştur. Açıklayıcı değişkenlerin GSYİH'ya oranı veri alınmıştır. Bağımlı değişken, GSYİH'daki yıllık artıştır. Değişkenlere ilişkin veri tabanları, Uluslar arası Para Fonu (IMF), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ve Dünya Bankası yayınlarıdır.

Ülkeler, basit, genişletilmiş ve sınırlı şeklinde 3'e ayrılmıştır. Basit ülke ayrımında 188, genişletilmişte 211, sınırlı kategoride ise 138 ülke bulunmaktadır. Öte yandan 188 ülkenin bulunduğu veri seti Latin Amerika, Afrika ve Asya bölgesi olarak da 3'e ayrılmıştır. Çalışmanın kapsadığı dönem olan 1950–70 dönemi de 1950'lerin başı ve sonu, 1960'ların başı ve sonu olarak da 4'e ayrılmıştır. Yöntem En Küçük Kareler (OLS)'dir. Stoneman'ın çalışmasında da sermaye girişlerinin ekonomik büyümeye katkısının en yüksek olduğu ülke grubunun Asya ülkeleri olduğu görülmüştür. Çalışmanın en önemli özelliği, sermaye girişlerinin etkisini ödemeler dengesi tablosu ve ekonominin yapısı üzerindeki etkisi olmak üzere iki yönden değerlendirmesidir. Buna göre akım değerlerin yanında stok değerleri de analizine dahil eden Stoneman'da, akım değerlerin ödemeler dengesi tablosu üzerindeki olumlu etkilerine karşılık, stok değerlerin yapısal denge üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle, ekonomik büyümeyi negatif yönde etkileyeceği sonucuna varılmıştır. Stokların nedeninin yabancı sermaye girişlerinin istenen yönde değerlendirilmemesine ve beklenen sonuçları yaratamamasına bağlı olduğu ileri sürülmüştür.

- **Balassa (1978)**'nin çalışmasında ihracat artışı üzerinde duran ekonomi politikalarının, ithal ikameci büyüme politikalarına göre daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Açıklayıcı değişkenlerin, işgücü, iç ve dış sermaye ile ihracat olarak belirlendiği çalışmada, üretim artışı bağımlı değişkendir. Katsayıları pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Toplam 11 Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) ve 1960–73 döneminin incelendiği çalışmada OLS kullanılmıştır.
- **Gulati (1978)**'de, Galbraith Hipotezi test edilmiştir. Buna göre Galbraith'in yabancı sermaye girişlerinin sermaye birikiminin düşük olduğu LCD'lerde ekonomik büyümeye katkısının daha yüksek olduğu savı doğrulanmıştır.

Asya ve Latin Amerika ülkeleri olarak ayrılan ülkeler için, sermaye girişlerinin Asya ülkelerinde ekonomik büyümeye katkısının Latin Amerika grubuna göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Açıklayıcı değişkenlerin yurtiçi tasarruflar ve yabancı sermaye girişleri olarak belirlendiği çalışmada, bağımlı değişken GSYİH'daki yıllık artıştır. Tüm açıklayıcı değişkenlerin GSYİH'ya oranı veri alınmıştır. Toplam 38 ülke ve 1960–1970 dönemi incelenmiş, OLS kullanılmıştır.

- **Mosley (1980)** 'in çalışmasında, dış yardımlar, diğer sermaye girişleri ve tasarruflar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki negatif ve anlamsız çıkmıştır. Mosley'in çalışmasının diğer çalışmalardan ayrılan özelliklerinden biri, dış yardımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ampirik ilişkinin sadece tek yönlü değil, aynı zamanda çift yönlü olduğudur. Bir diğeri, dış yardımların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin gecikmeli olduğudur. Bu çalışmada, OLS ve İki Aşamalı En Küçük Kareler (TOLS) tahmin yöntemleri kullanılmıştır. OLS yapılan analizdeki bağımlı değişken, dış yardımlardır. TOLS yapılan analizdeki bağımlı değişken reel GSYİH'daki yıllık artıştır. OLS yapılan analizdeki açıklayıcı değişkenler, kişi başı GSMH, tasarruflar ve diğer sermaye girişleridir. Bu değişkenlerin ayrı ayrı dış yardımlar üzerindeki etkileri negatif ve anlamsız çıkmıştır. TOLS yapılan analizdeki açıklayıcı değişkenler; dış yardımlar, dış yardımların beş yıl gecikmeli değerleri, diğer sermaye girişleri, diğer sermaye girişlerinin beş yıl gecikmeli değerleri ve tasarruflardır. Ampirik analiz için değişkenlere ilişkin veriler incelenen dönem sonundaki GSMH'ya oranlanmış, sonra bu değerlerin gözlem dönemine bağlı olarak ortalama değeri alınmıştır. Diğer sermaye girişleri= toplam net sermaye girişleri – dış yardımlardır. Veriler Dünya Bankası'ndan alınmıştır. Dış yardımlar, OECD'deki Kalkınma Yardım Komitesi (DAC)'ndeki ülkelerin diğer uluslar arası kurumların diğer ülkelere sağladıkları fonların toplamıdır. OECD'den alınmıştır. İncelenen ülke sayısı 83'tür. Dönem 1969–77 aralığıdır. TOLS analizinde hem gecikmeli hem de gecikmesiz değerler kullanılmıştır. OLS'de ise lagsiz değerler alınmıştır.

Gecikmeli analizde açıklama katsayısı yükselmiştir. İncelenen 83 ülke düşük ve orta gelirli ülkeler olarak ikiye ayrılmıştır. Düşük gelirli ülkelerin bulunduğu kısımda 30 ülke vardır. Orta gelirli ülke grubunda 53 ülke bulunmaktadır. Düşük gelirli ülke grubunda dış yardımların gecikmeli değerlerinin ekonomik büyümeye katkısı pozitif ve anlamlı çıkmıştır.

- **Dowling and Hiemenz (1983)** 'in çalışmasında, dış yardımlar, yabancı özel sermaye girişleri, yurt içi tasarruflar ve diğer politika değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır. Politika değişkenleri, dışa açık ekonomi (ihracat ve ithalat toplamı), toplam vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı (financial repression) dır. 52 Asya ülkesi ve 1968–79 döneminin incelendiği çalışmada OLS kullanılmıştır. İhracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranı ülkenin dışa açıklık derecesini, vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı kamunun ekonomik aktivitedeki rolünü, ve son olarak da M2 para tabanının GSYİH'ya oranı ülkedeki malî piyasaların derinliğini yansıtmak amacıyla regresyona dahil edilmiştir. Buna göre uygun para, maliye ve dış ticaret politikalarının dış yardımların ekonomik büyümedeki rolünü artırdığı ve sermaye akımlarının da bu tür politikaların uygulandığı bölgelere yöneldiği bulunmuştur. Dış yardımlar, yabancı özel sermaye girişleri ve tasarruflar GSYİH'ya oran olarak alınmıştır. Kısa dönemli dalgalanmalardan kaçınmak amacıyla, veri setine tüm değerlerin üçer yıllık aritmetik ortalamaları alınmıştır. En önemli veri kaynağı OECD'dir.
- **Mosley (1987)** 'da yine Mosley (1980) 'de olduğu gibi dış yardımlar ve diğer sermaye girişlerinin ekonomik büyümeye katkısının negatif ve anlamsız olduğunu saptamıştır. Sadece ihracat değişkeninin ekonomik büyümeye katkısı pozitif ve anlamlıdır. Ancak veri setindeki ülkeler bölge ve gelir gruplarına ayrıldığında Asya'da, açıklayıcı değişkenlerin ekonomik büyümeye katkısının pozitif ve anlamlı olduğu, fakir ülkelerde ise, negatif ve anlamsız olduğu görülmüştür.

Diğer sermaye girişleri, ihracat kredileri, DYY ve portföy yatırımlarından oluşmaktadır. Dış yardımlar ve diğer sermaye girişlerine ilişkin veriler, OECD'den alınmıştır. Modele alınan diğer değişkenlerden, kamu ve özel sektörün toplam tasarrufu UNCTAD veri tabanından alınmıştır. İhracat, eğitim ve bağımlı değişken olan reel GSMH, Dünya Bankası veri tabanından alınmış ve analize bu değişkenlerin büyüme oranı atılmıştır. Dış yardımlar ve diğer sermaye girişlerine ilişkin veriler de GSMH'ya oranlanmıştır. 81 GOÜ ve 1960–83 döneminin incelendiği çalışmada OLS yöntemi kullanılmıştır. 1960–83 dönemi 1960–70, 1970–80, 1980–83 şeklinde üçe ayrılmıştır. Bu ayırmda da sermaye hareketlerinin ekonomik büyüme üzerinde belirgin ve pozitif olduğu bir dönem olmadığı görülmüştür.

- **Gruben and McLeod (1998)** 'da, cari işlemler açığı, DYY'lar, portföy yatırımları, kısa ve uzun vadeli sermaye girişlerinin ekonomik büyümeye katkısının pozitif olduğunu görmüştür. Öte yandan toplam dış borç servisinin artmasının ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği saptanmıştır. Sermaye hareketlerinin GSMH'ya oranının artışı veri alınmıştır. DYY'lar, kısa vadeli sermaye girişleri ve portföy girişlerinin ekonomik büyümeye katkısı, uzun vadeli sermaye girişlerine göre daha yüksek çıkmıştır. Latin Amerika'da sermaye girişlerinin ekonomik büyümeye etkisi Asya ülkelerine göre daha yüksek çıkmıştır. Bunun nedeninin de Asya ülkelerinde yurt içi tasarrufların yüksek olmasına bağlı olduğu belirtilmiştir. 18 ülke ve 1971-94 döneminin incelendiği çalışmada panel veri analizi ile OLS ve TSLS ile tahmin yapılmıştır. Değişkenlere ilişkin veriler Dünya Bankası veri tabanından alınmış yıllık verilerdir.
- **Baillu (2000)**'nin çalışmasında, sermaye girişlerinin ekonomik büyümeye katkısının anlamlı, etkisinin de negatif olduğu belirtilmiştir. Ancak bankacılık sektörünün belli bir gelişmişlik seviyesinde olduğu hallerde sermaye girişlerinin ekonomik büyümeye etkisinin pozitif olabileceği saptanmıştır.

Bankacılık sektöründeki gelişmişliği gösteren değişken, mevduat bankalarındaki toplam mali varlıkların merkez bankaları ve ticari bankalar nezdindeki toplam mali varlıklara oranı şeklinde tanımlanmıştır. Söz konusu oranın artmasının ticari bankaların ekonomik aktivitedeki rolünü artırdığını, ekonominin canlandığını ortaya koyduğu ileri sürülmüştür. Sermaye hareketleri ve bankacılık sektöründeki durumu gösteren açıklayıcı değişken dışındaki açıklayıcı değişkenler; yatırımlar, eğitim seviyesi, kamu harcamaları, ihracat ve ithalat toplamıdır. Açıklayıcı değişkenlerin GSYİH'ya oranı veri alınmıştır. 40 GOÜ ve 1975-95 döneminin incelendiği çalışmada panel veri analizi yapılmıştır. Veriler, beş yıllık, birbiriyle çakışmayan ortalama verilerdir. Bağımsız değişken, kişi başı reel GSYİH'daki yıllık artıştır. Dünya Bankası ve IMF (IFS) veri tabanı kullanılmıştır.

- **Burnside and Dolar (2000)** 'de dış yardımların ekonomik büyümeye etkisi dolaylı olarak pozitif ve anlamlıdır. Doğrudan etkisi ise negatif ve anlamsız olarak bulunmuştur. Dolaylı etki, enflasyon, bütçe dengesi ve dış ticarete açıklık değişkenlerinin ağırlıklandırılmasıyla oluşturulan politika eklenmesiyle dış yardımların ekonomik büyümeye katkısının arttığı saptanmıştır. 56 ülke ve 1970–93 döneminin incelendiği çalışmada panel veri analizi ile OLS ve TSLS tahminleri yapılmıştır.
- **Hansen and Tarp (2000)**'in çalışması da büyük ölçüde kullanılan açıklayıcı değişkenler ve politika değişkenleri, yöntem, incelenen ülke ve dönem aralığı açısından Burnside and Dolar (2000)'in çalışmasına benzemektedir. Ancak burada dış yardımların ekonomik büyümeyi, ekonomik, siyasi ve sosyal koşullar açısından en zor durumda bulunan ülkelerde bile doğrudan pozitif ve anlamlı yönde etkilediği saptanmıştır. İki çalışma arasındaki fark, büyük ölçüde çalışmalarda kullanılan istatistiksel veriler, tahmin ediciler ve yöntemden kaynaklandığı ileri sürülmüştür.

Hansen ve Tarp (2001)'de dış yardımların getirisinin azalan verimler kanununa göre, başlangıçta oldukça yüksek olduğu, ancak ilerleyen dönemlerde azaldığı ileri sürülmüştür. Bu da veri setindeki dış yardımların GSYİH'ya oranı olan açıklayıcı değişkenin karesinin alınması ve bu değerlerin ekonomik büyümeye etkisine bakılarak söylenmiştir. Çalışmada kullanılan diğer açıklayıcı değişkenler, DYY'lar, yatırımlar, kamu harcamaları, beşeri sermayedir. OECD ve Dünya Bankası veri tabanı kullanılmıştır.

- **McLean and Shrestha (2002)**'da sermaye akımları ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu ve uluslar arası mali entegrasyonun ekonomik büyümeyi artırdığı tespit edilmiştir. Mali entegrasyonun ölçütü açısından sermaye kontrolleri yerine sermaye akımları ile ilgili değişkenlerin kullanılması tercih edilmiştir. Buna göre DYY ve portföy yatırımlarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği, ancak buna karşılık ticari kедiler şeklindeki sermaye girişlerinin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği ve anlamsız olduğu sonucuna varılmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada, TSLS yöntemi kullanılmış, 40 ülke ve 1976- 1995 dönemi incelenmiştir. Açıklayıcı değişkenlerin GSYİH'ya oranı alınmıştır. IFS veri tabanı kullanılmıştır.
- **Reisen and Soto (2001) ile Soto (2000)**' de, bankacılık sisteminin güçlendirilmesiyle yabancı sermaye girişlerinin ekonomik büyümeyi olumlu yönde (anlamlı ve pozitif) etkileyeceği sonucuna varılmıştır. Bankacılık sektöründeki durumu gösteren değişken, bankaların toplam sermayelerinin sektördeki toplam yükümlülüklerle oranlanmasıyla elde edilmiştir. Yükümlülüklerin risklerinin de farklı olması sebebiyle bu oranın mali varlıkların risk durumlarına göre ağırlıklandırılmış bir değer olduğu ileri sürülmüştür. Uzun ve kısa vadeli sermaye girişleri normalde ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilerken, bankacılık sektöründeki kapitalizasyonun artmasının bu durumu tersine çevirdiğini açıklanmıştır.

Buna göre borç akımları yerine menkul kıymetler piyasasına gelen yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin daha olumlu sonucuna varıldığı bildirilmiştir. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada GMM (Generalized Method of Moments) tahmin yöntemi kullanılmıştır. 1986- 1997 döneminin incelendiği çalışmada 44 ülkenin verileri alınmıştır. Bağımsız değişken kişi başına reel GSMH'daki artış olup, bağımsız değişkenler, net doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları (bono ve hisse senedi olarak) kısa ve uzun vadeli ticari krediler ve banka kredileridir. Bağımsız değişkenlerin belli bir dönem gecikmeli değerleri analize katılmıştır. Kurulan ekonomik büyüme modeli, neo klasik büyüme modelidir. Bağımsız değişkenlerin birim değerlerinin GSMH'ya oranının logaritmik değişimleri veri alınmıştır. Sermaye girişleri ile ilgili değişkenlerin yanı sıra tasarruflar, dışa açıklık, dış ticaret haddi ve kamu harcamaları da dış büyüme değişkenleri olarak alınmıştır. İhracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksine oranı olan dış ticaret haddi, ithalat yapmak için gerekli ihracat kapasitesinin toplam ihracata oranı olarak tanımlanmış bir endeks değeridir. Baz yılı 1995 olarak alınmıştır. Dünya Bankası, BIS ve IFS veri tabanlarından yararlanılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar ve menkul kıymet piyasasına gelen portföy yatırımlarının reel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve belirgin çıkarken, bono portföy yatırımları, uzun ve kısa vadeli ticari krediler ve banka kredilerinin etkisi negatif ve anlamlı çıkmıştır. Öte yandan GSMH'nin bir yıl gecikmeli değeri, ulusal tasarruflar, dışa açıklık ve dış ticaret haddinin etkileri pozitifken, kamu harcamalarının etkisi negatiftir. Hemen hemen tüm değişkenlerin katsayılarının beklenen işaret ve belirginlik düzeyinde olduğu belirtilmiştir. Ancak ulusal tasarrufların belli bir marjdan sonra artmaya devam etmesi halinde ekonomik büyümenin negatif yönde etkilendiği ortaya çıkmıştır. Reisen ve Soto (2001)'nin çalışmasından çıkan en temel iki sonuç; gelişmekte olan ülkelerin borç girişleri yerine menkul kıymet piyasalarına gelen yatırımları teşvik etmesi gerektiği ve bankacılık sistemindeki gözetim ve denetimi artırarak malî sistemlerini güçlendirmeleri gerektiği şeklinde olmuştur.

- **Olivia and Batiz (2002)** 'nin çalışmasında, ülkedeki demokrasi ve hukuk kurallarının iyi işleminin sermaye hareketlerini ve özellikle de DYY'ın etkinliğini artırarak gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesini artırdığı tespit edilmiştir. 119 ülkenin ele alındığı çalışmada, panel veri analizi yapılmıştır. Analiz, verilerin elde edilebilme koşullarına göre, 1970–1994 dönemini kapsamaktadır. Kısa vadeli dalgalanmalardan kaçınmak amacıyla verilerin beşer yıllık ortalamaları alınmıştır. Bağımlı değişken olan ekonomik büyüme için kişi başına yıllık reel büyümedeki artış alınmıştır. Sermaye girişleri dışında eğitim seviyesi, kamu harcamaları, yurt içi yatırımlar, dış ticaret haddi, demokrasi ve hukukî kurallar endeksi diğer bağımsız değişkenlerdir. Öte yandan Granger nedensellik analizine göre; yatırımların ekonomik büyümeyi artırmasından çok, ekonomik büyümenin yatırımları artırdığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, gelişmiş bir malî ve kurumsal sistemin, sermaye girişleri ile ekonomik büyümeyi artırmakta ve özellikle de DYY'ların gelişmekte olan ülkeler açısından diğer sermaye girişlerine kıyasla daha önemli olduğu ileri sürülmüştür. Dünya Bankası ve IFS veri tabanları kullanılmıştır. Demokrasi endeksi 0 ve 10 arasında değişmektedir. 0 demokrasinin zayıf olduğu bir seviyeyi gösterirken, 10 en yüksek seviyedeki bir demokrasiyi işaret etmektedir. (Yalçın, 2005: 9-21)

TABLO-3.1
LİTERATÜR TARAMASI

ÇALIŞMA	DÖNEM VE ÜLKE	AÇIKLAYICI DEĞİŞKENLER	YÖNTEM	SONUÇLARI
Papanek, 1973	1950-1970, 85 LDC	S, FA, PrCF ve I.	OLS	+
Stoneman, 1975	1950-1970 188	S (I), FA, DYY (akım ve stok değerler olarak)	OLS	+,-
Balassa, 1978	1960-1973 11	Kd, Kf, X ve L.	OLS	+
Gulati, 1978	1960-1970 38 LDC	S, CF.	OLS	+
Mosley, 1980	83 LDC 1969-1977	S, FA ve Ol.	OLS ve TOLS	-
Dowling ve Hiemenz, 1983	1968-1979 52	FA, PrCF, S, O, T, G ve M2.	OLS	+
Mosley, Hudson ve Harrell, 1987	1960-1983 81	FA, PrCF, S, X.	OLS	-
Gruben ve McLeod, 1998	1971-1994 18	CA, DYY, PEF.	TOLS	+
Bailliu, 2000	1975-1995 40	CF, I, G, O, BSD.	GMM	+
Burnside ve Dolar, 2000	1970-1993 56	FA, politika endeksi	OLS ve TOLS	+
Hansen ve Tarp, 2000	1970-1993 56	Burnside ve Dollar'ın çalışmasında olduğu gibi	OLS ve GMM	+
Reisen ve Soto, 2001	1986-1997 44	BSD, DYY, PEF, PBF, LT, ST, S, O, ToT, G.	GMM	+
McLean ve Shrestha, 2002	1976-1995 40	N, y, O, G, B, DYY, PF, Banka Kredileri	TOLS	+
Olivia ve Batiz, 2002	1970-1994 119	CF, DYY. Demokrasi endeksi	3OLS	+

TABLODAKİ KISALTMALAR:

S:tasarruflar, FA:dış yardımlar, PrCF:yabancı özel sermaye (DYY, portföy yatırımları), I:yatırımlar, Kd:yurt içi sermaye, Kf:yurtdışı sermaye, X:ihracat, L:işgücü, CF:sermaye akımları, M:ithalat, T:vergi gelirleri, G:kamu harcamaları, M2=M1+ Vadeli Mevduat, CA:cari işlemler açığı, PEF:hisse senedi portföy yatırımları, BSD:bankacılık sektörünün gelişmişliği(Bailliu(2000)'da Ticari bankalardaki toplam varlıkların, sektördeki mali varlıklara oranı, Reisen ve Soto(2000'da) sermayenin bankaların toplam yükümlülüklerine oranı şeklinde tanımlanmıştır.), PBF:bono-tahvil türünden portföy yatırımları, LT,ST:uzun ve kısa vadeli dış krediler, O:ülkenin dışa açıklığı, ToT:dış ticaret haddi, N:beşeri sermaye, y:kişi başı reel GSYİH, B:black-market exchange rate Premium PF:porföy yatırımları

**Bağımlı Değişken = Ekonomik Büyüme (GSMH veya GSYİH'daki yüzde değişim)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE DIŞ BORÇ SORUNU

4. 1. GOÜ'lerde Borç Sorunu:

"GOÜ'lerin toplam borçları, 1970'lerde 72,8 milyar dolar iken, 1980'de 609,4 milyar dolara, 1990'da 1.458 milyar dolara, 2000'de 2.492 milyar dolara ve 2005 yılında da 2.800 milyar dolara çıktığı görülmektedir". (Worldbank, 2006)

"Sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülke ortalarından itibaren hızlanan uluslar arası finansmandaki yapısal değişikliklerin nedenleri şunlardır:

- 1-) Uluslar arası finansal piyasalarda giderek artan liberalleşme eğilimleri,
- 2-) Uluslar arası olmayı engelleyen vergi ve benzeri düzenlemelerin önemli ölçüde ortadan kaldırılması,
- 3-) Yeni finansal araçların gelişmesi
- 4-) Kurumsal yatırımcıların gelişmesi,
- 5-) İletişim ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler,
- 6-) Finansal ihtiyaçların büyümesi ve ulusal piyasaların yetersiz kalması ve portföy çeşitlemesinin giderek artması" . (Akyüz, 1993)

"Bu gelişmeler sonucunda küresel bağlamda uluslar arası finansmanın hacmi hızlı bir artma göstermiştir. 1998 yılı itibari ile 453 milyar dolar iken, 1992 yılına gelindiğinde 609 milyar dolara ulaşmıştır. Söz konusu değerler içerisinde GOÜ'lerin payları, tüm artışlara karşılık toplam içindeki yeri itibari ile sınırlı kalmaya da devam etmiştir. 1988 yılında GOÜ'lerin payları 22,5 milyar dolarla %5'lik bir orana karşılık gelirken, 1992 itibari ile bu değer 47,3 milyar dolara ve %7,7'lik bir orana ulaşabilmiştir". (Gooptu and Masood, 1993)

Aşağıda, Tablo 4,1'de bazı seçilmiş ülkeler ve gelir grupları esas alınarak sınıflandırılmış ülke grupları yer almaktadır. Dikkati çeken ilk şey düşük ve orta gelirli ülke grubunda toplam dış borç stokunun bu dönem boyunca % 73 arttığıdır. Bu dönem boyunca ülkemizin toplam dış borç stokunun % 166 artması ise oldukça ilginçtir.

Dikkati çeken bir başka önemli olgu ise özel sektör borçlanmalarının borç stoklarında önemli bir yer işgal eder hale gelmesidir. Zira bu dönem boyunca sadece orta ve uzun vadeli toplam özel sektör borcu, düşük ve orta gelirli ülke grupları için yaklaşık sekiz kat artmıştır. Orta gelirli ülkeler grubundaki artış ise daha çarpıcıdır. Kamunun kısa vadeli borç kullanımının çok yaygın bir uygulama olmadığı ve kısa vadeli borçlanmaların önemli bir kısmının da özel sektöre ait olduğu varsayımı altında, özel sektör borçlanmalarındaki bu artışın, rakamlara yansıdığından daha yüksek olduğunu tahmin etmek zor değildir.

TABLO- 4.1
1990–2002 DÖNEMİNDE BAZI ÜLKELERİN DIŞ BORÇLARINDAKİ
GELİŞMELERİ

Milyon (USD)	Toplam Dış Borç		Kısa Dönem		Orta-Uzun Dönem		Kamu ve Kamu Garantili (Orta ve		Garantisiz Özel Sektör Borcu	
	1990	2002	1990	2002	1990	2002	1990	2002	1990	2002
Arjantin	62,233	132,314	13,557	29,174	48,676	103,140	46,876	74,661	1,800	28,479
Brezilya	119,964	227,932	25,537	44,222	94,427	183,710	87,756	96,565	6,671	87,145
Çin	55,301	168,255	9,786	47,885	45,515	120,370	45,515	88,531	0	31,839
Endonezya	69,872	132,208	11,630	32,171	58,242	100,037	47,982	70,011	10,261	30,026
Malezya	15,328	48,557	1,906	8,369	13,422	40,188	11,592	26,200	1,830	13,988
Meksika	104,442	141,264	22,633	9,900	81,809	131,364	75,974	76,327	5,835	55,038
Pakistan	20,663	33,672	4,020	3,572	16,643	30,100	16,560	28,102	138	1,998
Filipinler	30,580	61,121	5,339	7,244	25,241	53,877	24,040	39,575	1,201	14,303
Tayland	28,095	59,212	8,324	12,310	19,771	46,902	12,460	22,628	7,311	24,274
Türkiye	49,424	131,556	9,500	37,278	39,924	94,278	38,870	61,823	1,054	32,455
Düşük Gelirli Ülkeler	411,419	523,464	60,101	74,532	351,318	448,932	333,366	399,076	17,953	49,857
Orta Gelirli Ülkeler	940,479	1,817,163	190,548	347,687	749,931	1,469,476	707,793	983,880	42,138	485,596
Düşük ve Orta Gelirli Ülkeler	1,351,898	2,340,627	250,648	422,219	1,101,250	1,918,408	1,041,159	1,382,955	60,091	535,453

Kaynak: Dünya Bankası

4. 2. Güneydoğu Asya Ülkelerinde Dış Borç Krizi

“Güney Doğu Asya Ülkelerinde yaşanan borç krizi ve devamında yaşanan ekonomik krizler bölge ekonomilerin benzer yapıları ile kolaylıkla bir ülkeden diğerine yayılmıştır.

1990'larda yaşanan dış borç krizinin oluşum sürecinde etkili olan faktörlerden bazıları şunlardır:

- Finansal ve reel kesimlerde dışarıdan borçlanmayı cazip hale getiren sabit kur rejimlerinin Asya ülkelerinde uzun süre devam ettirilmesi
- Bankaların borç portföylerinin yapısının hızla bozulmasına yol açan ticari olan mallarda ticari olmayan mallara yönelik akım ve bu akımın neden olduğu borçluluk sorunu
- Kurumsal inceleme ve denetim mekanizmalarının zayıflaması
- Başta Tayland olmak üzere, bölgedeki pek çok ülkede görülen büyük dış açıklar, emlak ve menkul kıymet piyasalarında patlama şeklinde kendini gösteren ekonominin aşırı ısınmasının giderilmesinde yaşanan başarısızlıklar
- Çin'in yaptığı reformlarıyla yabancı sermaye çekmesi ve yaptığı devalüasyonla rekabet gücünün artması, bu durumun ihracata dayalı kalkınma modelini seçen Asya ülkelerini zor durumda bırakmasıdır.” (Dış Tic. Müstş, 1998: 100)

“Erinç Yeldan (1998) ise yaptığı bir çalışmada Doğu-Asya krizinin nedenleri üzerine beş olumsuz gelişmeye değinmiştir:

- 1990'lar boyunca tüm Asya ülkelerinin reel döviz kurları aşırı değerlendirme göstermiştir. Biriken cari açıklar, 1997'deki spekülasyon saldırı karşısında ulusal ekonomileri hazırlıksız yakalamıştır.
- Cari işlemlerdeki açıklar ve bunun sonucu olan dış borç birikimi çoğunlukla yanlış sektörlerde yatırıma dönüşmüştür, yatırımlardan beklenen getiriler maliyetlerini karşılayamamıştır.
- Denetimsiz kalan bankacılık sektörü aşırı borçlanmaya yönelmiş kısa vadeli borçların geri ödenmeme riski bu ülkelere yönelik sermaye akımını kesmiştir. Böylece oluşan döviz krizi, ulusal para cinsinden borç servis yükünü arttırmış ve krizin daha da derinleşmesine yol açmıştır.
- Dış kaynaklar çoğunlukla spekülasyon nitelikli finansal araçlarda değerlendirilmiş ve menkul kıymet fiyatlarında aşırı bir şişkinliğe neden olmuştur.
- Krizin diğer ülkelere yayılmasının ardında uluslararası sermaye piyasalarında artan güvensizlik olgusunun getirdiği rekabetçi devalüasyonlar ve faiz hadlerinin yükseltilmesi olgular yatmaktadır.” (Yeldan, 1998: 9)

“IMF uzmanları ise krizle ilgili olarak dört önemli noktaya dikkat çekmektedirler:

- Yabancı sermaye yatırımlarının verimli alanlara yönlendirilmesindeki sorunlar,
- Kısa vadeli borçlarda hızlı artışlar,
- Gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik durgunluğun faiz oranlarında neden olduğu gerileme ve bunun sermayeyi GOÜ'lere yönlendirmesi,
- Tutarsız makro ekonomik ve döviz kuru politikaları,
- Finansal kesimdeki yapısal zayıflıklardır.” (Bal, 2001)

“GOÜ'ler için Toplam Dış Borçlar/GSMH oranı en önemli borçluluk göstergelerinden bir tanesidir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren birçok ülkede yapılan önemli derecedeki devalüasyonlar sebebi ile bu oran hızlı bir bozulma göstermiştir. 1999 yılı itibari ile GOÜ'lerin Toplam Dış Borçlar/GSMH oranı 41.5'dir”. (Global Development Finance, 2000)

“GOÜ'leri tehdit eden bir diğer göstergede kısa vadeli dış borç stoklarında görülen önemli derecelerdeki artışlardır. Borçlanmanın giderek özel hale gelmesi de bu ekonomilere mali koşullar altında ilave riskler ve yükler getirmektedir. Bu nedenle, kısa vadeli dış borç stoklarının yüksek boyutları birçok gelişmekte olan ülke açısından neden olabileceği likidite sorunları nedeniyle bu ülkelerin borç krizlerine girebilme potansiyelini de arttırıcı etkiler yapmaya devam edecektir. Böylece birçok gelişmekte olan ülke uluslararası finansman ve dış borç yönetimi konusunda birçok aktif çabaya girişecektir.” (Uçak, 2006: 4)

TABLO- 4.2
GOÜ'LERDE DIŞ BORÇLARIN GELİŞİMİ(MİLYAR DOLAR)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
T.Dış Borç Stoku	1.444	1.524	1.593	1.748	1.899	2.043	2.095	2.172
Orta Uzun Vadeli Borç	1.168	1.225	1.263	1.368	1.525	1.614	1.650	1.729
Kamu ve Kamu Garantili	1.108	1.151	1.171	1.267	1.362	1.413	1.397	1.429
OZEL	236	373	422	481	537	630	618	743
Kısa Vadeli Dış Borç	242	261	292	322	330	368	385	381
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
T.Dış Borç Stoku	2.321	2.345	2.283	2.280	2.359	2.581	2.755	2.800
Orta Uzun Vadeli Borç	1.971	2.012	1.967	1.943	2.021	2.161	2.261	2.243
Kamu ve Kamu Garantili	1.470	1.476	1.422	1.400	1.470	1.557	1.589	1.482
OZEL	851	869	861	879	889	1.023	1.166	1.317
Kısa Vadeli Dış Borç	350	333	316	337	338	420	494	556

Kaynak: Global Development Finance 1998- 2006.

4. 3. Latin Amerika Ülkelerinde Dış Borç Krizi (Meksika ve Arjantin)

“1990’lı yıllardan itibaren IMF politikalarını uygulamakta olan Latin Amerika ülkeleri bu yıllarda önemli dış borç krizlerine maruz kalmışlardır .“ (Uçak, 2006: 4)

“Arjantin ekonomisinde 1991–1994 yılları arasında Meksika ve Türkiye ekonomilerinde görülen kriz oluşturuvcu dengesizlikler bulunmaktadır; cari açığın üzerinde sermaye girişi, dolarizasyon, dış ticaret açığı, tüketim patlaması ve oluşturulan para kurulu ile yerli paranın değerlendirilmesi süreci. Bu süreçler ile birlikte özel kısa dönemli sermaye ve portföy yatırımlarında ani kaçışlar 1994–1995 yıllarında kendini göstermektedir. 1998 yılı ile birlikte ekonominin daralması yabancı kaynakların yurtdışına çıkış eğilimleri göstermesi, yatırım ve tasarrufların azalmaya devam etmesi, yurtiçi kaynakların kamuya borç verilmemesi ve dış borçları ödeme konularında ekonomi çıkmaza sürüklenmiştir. Borç servisi / ihracat oranı % 80'lere kadar çıkmış ve dış borçların çevrilmesinde zorluklarla karşılaşmıştır. Arjantin'in toplam dış borcu 140 milyar dolar ve bu oran GSYİH'nin %50'sine tekabül etmektedir(2000 yılı verileri ile). Bu oranın düşük olması pesonun dolar karşısında aşırı değerli olmasından kaynaklanmaktadır. Bu süreç krizi beraberinde getirmiştir. Arjantin için IMF 8 milyar dolarlık bir ek kaynak hazırlamıştır. Arjantin yönetimi sıfır bütçe açığı kararı ile dış borçları ödemede kararlı olduklarını göstermiştir. 2001 yılının sonunda ise ekonomi yönetiminin istifası ile 10 yıldır uygulanmakta olan sabit kur sisteminden vazgeçilmiştir.” (Yentürk, 2003)

“Meksika’da 1990 yılında kamu kesimi borçlanma gereği negatiftir. Bütçe açığı 1990 yılından sonra yok denecek kadar az yada fazla vermektedir. Meksika’da spekülâtif sermaye girişi cari açığı ortaya çıkaran etkenlerden biri olmuştur. Böylece Meksika’nın devalüasyon ile sonuçlanan krizi meydana gelmiştir. “(Uçak, 2006: 4)

TÜRKİYE’NİN DIŞ BORÇLARI

5.1. Osmanlı Devletinin Dış Borçları

“Osmanlı Devleti’nin yükselme döneminde, çeşitli eyaletlerden alınan vergiler ve toplanan diğer gelir hazinenin zengin kaynaklara sahip olabildiğini sağlanmışken, duraklama ve gerileme dönemlerinde durum değişmiştir. Uzun süren savaşlar, diğer devletlere ödenen savaş tazminatları, hazinenin zayıflamasına yol açmıştır.” (Tanrıkulu, 1983: 21)

“Osmanlı Devleti ilk önemli dış borçlanmayı 1854 yılında Kırım savaşı sırasında yapmıştır.” (Seyidoğlu, 1978: 529)

“Önceden yapılan iç borçlanmalar, kaynak olarak yabancı menşeli olan Galata bankerlerinden alınmıştır. 1881 yılında alacaklı ülkelerin (Fransa, İtalya, İngiltere, Avusturya) temsilcileriyle "Muharrem Kararnamesi" denilen anlaşmaya gidilmiştir. Bu kararname ile tuz ve tütün tekeli, pul resmi, müskirat resmi, balık avı resmi ve bazı illerin ipek öşrü gibi devlet gelirlerini, dış borçların tasfiyesi için, yabancı alacaklıların toplaması kabul edildi. Böylece "Düyunu Umumiye İdaresi" kuruldu.” (Tanrıkulu, 1983: 21)

“Borç alınan 1854–1875 yılları arasında toplam dış borçlar 127 milyon Osmanlı lirası idi. 1881’den Cumhuriyete kadar olan zamandaki dış borçlar ise, 155.778 milyon Osmanlı Lirası, 56.664 milyon İngiliz Lirası, 78,960 milyon mark ve 540.000 frank olmuştur.” (Seyidoğlu, 1978: 520)

5. 2. 1923–1949 Dönemi

“Bu dönem, genellikle Türkiye’nin yurtiçi kaynaklarını kullanarak ekonomik büyüme gayretlerine giriştiği yıllardır. 1947 yılına kadar cari işlemler dengesinin çoğu zaman fazla vermesiyle, millileştirilmeden doğan borçlar ve Osmanlı Devleti’nin borçları düzenli bir şekilde ödenmiştir.” (Akgüç, 1974: 252)

“Kayseri ve Nazilli Mensucat Fabrikaları Sovyetler Birliğinden, Karabük Demir-Çelik Fabrikası da İngiltere’den alınan kredilerle kurulmuştur.

1927–1949 yılları arasında 581 milyon dolar dış borç alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla alınan borçlar daha çok askeri amaçlı olmuş {%59,1} ikinci olarak da sosyal sabit sermaye yatırımları gelmiştir (% 27,7).” (Tanrıkulu, 1983: 22)

5. 3. 1950–1962 Dönemi

1951 yılından itibaren, dış borçlarımızda iki özelliği görmekteyiz: Türkiye'nin dış borçları hem hisli bir artış göstermekte, hem de büyük çeşitlilik kazanmaktadır.

“Dış borç yapısının değişmesinde, iç ve dış faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Ülke içinde liberal bir ekonomi ve serbest dış ticaret politikası takip edilmesi, gelişmiş ülkelerin az gelişmişlere yardım fikrinin yaygınlaşması ve dünya ekonomisinin uygun konjonktürü daha çok borçlanmasına yol açmıştır. On iki yıllık dönem içinde Türkiye 1.095,2 milyon dolar tutarında dış borç almıştır.” (Akgüç, 1974: 253)

“Sonraları dış borçlardaki kontrolsüzlük, Merkez Bankası'nın döviz sıkıntısı sebebiyle transferleri zamanında yapamamasından ariyare borçların 376 milyon dolara kadar yükselmesi gibi faktörler, Türkiye'yi 1958 yılında moratoryum istemek zorunda bırakmıştır.

Böylece istikrar programı kabul edilerek uygulamaya konulmuş ve toparlama dönemine girilmiştir.” (Tanrıkulu, 1983: 23)

5. 4. Planlı Dönem

“Planlı dönem başladığında Türkiye'nin dış borçları, 1.026,4 milyon doları dövizle ve 250,3 milyon doları da Türk Lirası olarak ödenmek üzere toplam, 1.276,7 milyon dolar idi .” (1. B.Y.K.P. , 1963: 117)

“Planlı dönemde dış kaynak ihtiyacı, bir yandan borç ödemeleri, diğer yandan câri işlemler dengesinde, görülen açıklar ve yüksek bir büyüme hızı tutturulabilmek için hızlı bir şekilde artmıştır. 1963 yılında yürürlüğe giren Beş Yıllık Kalkınma Planı ile Türkiye'nin büyüme hızının ne olması gerektiği tespit edilmiş “bu hız plânda % 7'dir” (1. B.Y.K.P. , 1963: 118) ve bu büyüme hızına ulaşmak için iç ve dış tasarruf ihtiyacı milli gelire göre hesaplanmıştır. Yapılan çalışmalara göre planlı dönemlerde yabancı kaynak ihtiyacı kalkınma planlarında aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi tespit edilmiştir. ” (Tanrıkulu, 1983: 24)

DIŞ KAYNAK İHTİYACI (GSMH'NİN % OLARAK)

Yıllar	Toplam	Tasarruf İhtiyacı	Tasarruf	Dış Tasarruf
1963-67	18,3		14,8	3,5
1968-72	22,7		20,8	1,9
1973-77	24,2		23,3	0,9
1978-82	24,4		22,4	2,0

KAYNAK: I., II., III., ve IV. Beş Yıllık Kalkınma Planları

"Tabloda görüldüğü üzere dış tasarruf ihtiyaçları, başka bir anlatımla Türkiye'nin tespit edilmiş büyüme hızını sağlayabilmek için dış kaynak ihtiyacı GSMH' sına göre Birinci Beş Yıllık Plânda %3,5, İkinci Beş Yıllık Plân Döneminde % 1,9, Üçüncü Beş Yıllık Plan Dönemi için % 0,9 ve Dördüncü Beş Yıllık Plân Dönemi için % 2,0'dır." (Tanrıkulu, 1983: 25)

Plânlarla hedef alınmış büyüme hızına erişmek için gerekli görülen dış kaynak ihtiyacı uygulamada da devamlı artış göstermiş ve bu ihtiyaçtan doğan dış borç miktarı aynı ölçüde artmıştır. (Bkz. Tablo:5,6)

Dış borçlanmada artışın bir diğer sebebi, ödemeler dengesindeki açıkların sonucu, Önceki yıllarda alınan borçların faiz ve anaparalarının, yıldan yıla artış göstermesidir. (Bkz. Tablo 7)

"Türkiye planlı döneme geçtikten sonra, dış kaynak akımı 31 Temmuz 1962 tarihinde kurulan "Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu" aracılığıyla olmuştur. (Konsorsiyum şu ülkelerden meydana gelmiştir; OECD ülkelerinden A.B.D., Almanya, Belçika, Fransa, İngiltere, İsviçre, İsveç, İtalya, Avusturya, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, Norveç, Kanada ile Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasından ibarettir, AET, IMF ve Avrupa Yatırım Bankası gözlemci üyeleridir.) Konsorsiyum, Türkiye'nin ödemeler dengesi açıklarından doğan dış ticaret güçlüklerini hafifletmek ve ekonomik büyümesi için gerekli olan dış kaynağı temin etmek gayesini taşımaktadır." (Tanrıkulu, 1983: 25)

“Birinci ve İkinci Plân döneminde en önemli tartışma konusu, dış borçların kabul sebebinin "tasarruf açığı"ndan mı yoksa "dış ticaret açığı"ndan mı kaynaklandığıdır.” (Erçel, 1981: 349)

“Aslında, birbirine bağlı olan bu iki kavram arasında ayırım yapmak çok zordur. Ekonomi politikasını uygularken, her iki açığın ekonominin kendi yapısından oluştuğunu ve birbirleri ile ilişkisini kabul etmek gerekir.

Zaten, 1973 yılında baş gösteren ilk petrol krizinin sonuçlarına hazırlıklı olunamadığı için tartışmalarda 1977 yılı başlarında kesilmiştir. Çünkü mesele artık dış ticaret açığının üstünde, ödemeler dengesi açığına kaynak bulunması boyutuna ulaşmıştır. 1970–1980 yılları arasında dış borç temin etme gayretlerinin yanı sıra, ağırlık geri ödenemeyen borçların ertelenmesi noktasında toplanmıştır.” (Tanrıkulu, 1983: 26)

(MİLYON \$)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
1. KAMU	1829.5	2105.3	2162.6	2459.5	2659.3	2727.9	3426.8	3769.8	5361.4	8503.4	10838.8	11948
2. ÖZEL	88.9	99.3	132.7	189.4	236.5	279	390.1	635	759.1	742	529.6	572
3. KON.TİC.B.	10.3	5.1	5.1	5.3	5.3	5.4	5.2	5.2	5.5	5.6	5.3	
4. TOPLAM	1928.7	2209.7	2300.4	2654.2	2901.1	3012.3	3822.1	4410	6126	9251	11373.7	12525

KAYNAK: MALİYE BAKANLIĞI

TABLO- 5.3
DÖVİZLE ÖDENECEK DIŞ BORÇLAR (ALACAKLILAR İTİBARIYLA)

(MİLYON \$)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
1. MİLLETLERARASI K	497.6	548.6	373.4	476.2	586.7	734	1106.6	1273.8	1519.5	1753.6	2244.3	2715.7
2. YABANCI HÜKÜMETL	1364.1	1601.3	1848.3	2083.8	2211.3	2180.1	2234.2	2358.6	3694.1	3695.3	4746.2	5189
3. AVRUPA PARA PİY..							327.8	356.9	317	3073.2	3172.7	3073.6
4. YABANCI F. KREDİ	56.7	54.7	73.6	88.9	97.8	92.8	148.3	415.5	589.9	723.3	1205.2	1542.6
5. KONSOLİDE TİC. B.	10.3	5.1	5.1	5.3	5.3	5.4	5.2	5.2	5.5	5.6	5.3	5
6. TOPLAM	1928.7	2209.7	2300.4	2654.2	2901.1	3012.3	3822.1	4410	6126	9251	11373.7	12525.9

KAYNAK: MALİYE BAKANLIĞI

TABLO- 5.4
DÖVİZLE ÖDENECEK DIŞ BORÇLARIN FAİZ ORANLARI VE VADELERİ

(MİLYON \$)

	1977		1978		1979		1980		1981	
	BORÇ MİKTARI	TOP. BORCA ORANI %	BORÇ MİKTARI	TOP. BORCA ORANI %	BORÇ MİKTARI	TOP. BORCA ORANI %	BORÇ MİKTARI	TOP. BORCA ORANI %	BORÇ MİKTARI	TOP. BORCA ORANI %
FAİZORANI										
FAİZSİZ	65	1.47	74.6	1.22	132.3	1.43	310.9	2.73	451.4	3.60
0-1	288.3	6.54	296.7	4.84	267.3	2.89	244.1	2.15	250.9	2.50
1-2	312.3	7.08	259.9	4.24	147.1	1.59	348	3.06	4.8	0.04
2-3	543.5	12.32	734.1	11.98	919.9	9.94	1240.5	10.91	1623.7	12.96
3-5	727.3	16.49	791.9	12.93	860.2	9.30	704.8	6.20	866.7	6.92
5-7	487.5	11.05	532	8.68	489.3	5.29	3268.3	28.74	1335.3	10.66
7-	836	18.96	1275.2	20.82	1723.6	18.63	923.6	8.12	3508.5	28.01
DEĞİŞİK	1150.1	26.08	2161.6	35.29	4765.3	51.51	4335.5	38.12	4484.6	35.80
TOPLAM	4410	100.00	6126	100.00	9251	100.00	11373.7	100.00	12525.9	100.00
VADE (YIL)										
2-5	40.2	0.91	78.5	1.28	95.5	1.03	555.9	4.89	553.1	4.42
5-10	785.6	17.81	1983.4	32.38	4713.5	50.95	5457.4	47.98	5291.3	42.24
10-20	838	19.00	1011.6	16.51	1666.8	18.02	1525.7	13.50	2584.7	20.63
20-30	659.3	14.95	782.7	12.78	816.7	8.83	1148.2	10.10	1228.1	9.80
30-40	925.1	20.98	1116.3	18.22	1285.3	13.89	1516.5	13.33	1638.6	13.08
40-	1076	24.40	1062.8	17.35	1064.9	11.51	920.8	8.10	959.8	7.66
DEĞİŞİK	85.8	1.95	90.7	1.48	108.3	1.17	230.2	2.02	270.3	2.16
TOPLAM	4410	100.00	6126	100.00	9251	100.00	11373.7	100.00	12525.9	100.00

KAYNAK: MALİYE BAKANLIĞI

5. 5. 1980–1990 Dönemi

Kamu mali yönetimi açısından Türkiye, 1980 sonrasında büyük dar-boğazlara girmiş; uluslararası kurum ve kuruluşlar (özellikle IMF) başta olmak üzere, dış ekonomik gelişmelerden daha fazla etkilenir duruma gelmiştir. İçsel politika belirlemelerin yerini dışarıdan önerilen politikalar almıştır. Girilen her ekonomik kriz sonrasında, IMF yönlendirmeleri ile adına “istikrar tedbirleri” denilen pek çok ekonomik paket programlar yürürlüğe konulmuştur. Ancak, arzulanan siyasi istikrarın bir türlü sağlanamaması, ülke iç dinamizmine ve kaynaklarına yeterince yer verilememesine; dolayısı ile kolay yoldan günü kurtarmaya dayalı bir politika izlenmesine yol açmış; ne geriye ne de ileriye yönelik kalıcı bir “ülke ekonomik ajandası” oluşturulamamıştır. (Derdiyok, 2001: 138)

Tablo.8’de de görüldüğü üzere 1980 yılında, dış borç stokumuzun 15,7 milyar dolar düzeyinde olduğu görülmektedir. Bundan sonra dış borçların vade yapısının kısaldığı bir döneme girilmiştir. Özellikle 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik önlemler paketi ile bu tarihe kadar izlenen temel ekonomi programları terk edilmiş; bir yandan fiyat istikrarı, öte yandan ekonominin içinde bulunduğu döviz darboğazı ve dış borç tikanıklığını aşmak üzere çok önemli kararlar alınmıştır. Bununla ilgili olarak yapılan çok büyük bir yenilik, ihracatın teşvik edilerek Türk ekonomisinin dışa açılmasıdır. İhracatın yanı sıra turizm ve işçi dövizleri yoluyla döviz sağlayıcı teşvikler uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde, alınan bu önlemlere rağmen, dış ticaretteki dengesizlikler ortadan kaldırılamamış ve özellikle 1983’den sonra dış borç yükü yeniden artmaya başlayarak, 1984’te artış hızı %20’nin üzerine çıkmıştır. Dış borçlarda değişken faiz uygulanmaya başlanmış, bu durum dış borç miktarının daha da artmasına yol açmıştır.

TABLO–5.5

TÜRKİYE’NİN 1980–1990 DÖNEMİ DIŞ BORÇ STOKU

Yıllar	Dış Borç Stoku (Milyar \$)	Artış (%)	Yıllar	Dış Borç Stoku (Milyar \$)	Artış (%)
1980	15,7	-	1986	34,3	24,73
1981	16,6	5,73	1987	43,1	25,66
1982	17,6	5,90	1988	42,7	-0,95
1983	18,8	6,94	1989	43,7	2,34
1984	22,6	20,21	1990	52,3	19,75
1985	27,5	21,68			

Kaynak: www.hazine.gov.tr

Bu dönemdeki dış borç miktarındaki artışın en büyük nedenlerinden biri de ABD dolarının diğer paralar karşısında giderek değer kaybetmesidir. Ülkemizde borçların bileşiminde dolar dışı paraların da belirli bir ağırlığının olması ve bu paraların dolar karşısında değer kazanması nedeniyle, dış borçlar ABD doları cinsinden artmıştır. Sadece 1984–1988 yılları arasında dış borçlarımız ikiye katlanmıştır. Türkiye'nin dış borçlanmasıyla ilgili en ciddi değişikliklerden birisi 1989 yılından itibaren gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren dış borç yükü ulaştığı tehlikeli noktadan geri çekilmeye ve “Dış Borç/GSMH” oranı düşürülmeye başlanmıştır. Hazinenin bu dönemde dış borçlanmanın dış borç servisiyle sınırlandırılması ilkesini titizlikle uygulaması bu olumlu sonucu doğurmuştur. Dış borç yükü ve kredibilite açısından olumlu olan bu gelişme, iç denge açısından benzeri önlemlerin alınamaması nedeniyle, bu kez, iç ekonomik istikrar sorununu gündeme getirmiştir. (Tandırcıoğlu, 2000)

Dış borcun GSMH'ya oranı ise 1980–1990 döneminde, dalgalı bir seyir izlemiştir. 1980'de %21,5 olan oran 1987'de % 49,2 ye çıkmış daha sonra hazinenin müdahaleleriyle bu oran düşürülmüş ve 1990 yılında %34,3 olarak gerçekleşmiştir.

5. 6. 1990 - Günümüze

1990'lı yıllarda da dış borç stokumuzun artış sürecinin devam ettiği Tablo-9'da görülmektedir. 1990 yılında borç miktarımız 52,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Sürekli artan dış borç stokumuz sadece 1994 yılında bir azalış göstermiştir. Fakat bu yıldan sonra artış trendi yine devam ederek 1995 yılında 75,7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Tabloya bakıldığında 1994 ve 1996 yıllarında dış borçlanmaya çok az miktarlarda başvurulduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise, bu yıllarda dış borç servis ödemelerinin ağırlaşmasının hazineyi güç durumda bırakmış olmasıdır. Bu da ülkemizin borç krizine doğru sürüklendiğini ve uluslararası finans kuruluşlarından kredi temininde güçlük çektiğini göstermektedir.

1997 yılına gelindiğinde konsolide bütçenin denk olması öngörülmüş ve bunun için harcamaların reel olarak daraltılması, bütçe gelirlerinin ise geliştirilmesi hedeflenmiştir. 1996–1997 yıllarındaki azalma gösteren borç oranı, 1998–2000 yılları arasında yeniden artmaya başlamıştır. Bu artışın içsel ve dışsal nedenleri vardır. Öncelikle, dünyada yaşanan ekonomik kriz ihracat olanaklarını azaltmıştır. Bu durum ekonomik büyümenin sağlanması ve ödemeler bilançosu açıklarının kapatılmasında dış borçlanmaya daha fazla başvurulmasına neden olmuştur. Ardından 1999 yılında IMF ile yapılan Stand-by anlaşması çerçevesinde iç borçların dış borçlarla ikamesi kararlaştırılmış ve bu nedenle 2000 yılında dış borç stoku önemli ölçüde artış göstererek 118,6 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu artışın nedeni bu yıl içerisinde dışarıya çıkan kısa vadeli sermaye transferlerinin karşılanması ve cari işlemler dengesinin finansmanı amacıyla dış borçlanmaya ağırlık verilmesidir. (Ünsal, 2004)

2000 yılı Kasım ayının ikinci yarısında ve 2001 yılı Şubat ayında yaşanan krizler bu dönemde ekonomiden hızlı bir sermaye çıkışına neden olmuştur.

IMF'den bu kısa vadeli sermaye çıkışlarının yarattığı olumsuzlukları telafi etmek için 2000 Aralık ayında 2,9 milyar dolar ve ekonomide tekrar istikrar sağlamak için 2001 yılında 10,2 milyar dolarlık kaynak kullanılmıştır.

2002 yılında ihracat ve stoklarda görülen artışla, ekonomimiz tekrar büyüme sürecine girmiş ve GSMH büyümesi %7,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde 7,1 milyar dolarlık dış kaynak sağlanmış ve bu kaynağın 1,5 milyar doları cari işlemler açığının, 5,6 milyar doları ise rezerv artışının finansmanında kullanılmıştır.

2002 yılındaki yüksek büyümenin ardından, 2003 yılında da iç talepteki canlanmanın etkisiyle GSMH % 5,9 oranında artış göstermiştir. Ancak, büyüme trendinin devam etmesinin yanı sıra Türk lirasının değer kazanması, cari işlemler dengesinin 6,8 milyar dolar açık vermesine neden olmuştur. 2003 yılında, cari işlemler açığı ve rezerv artışını finanse etmek için 10,5 milyar dolar tutarında dış kaynak kullanılmıştır.

2004 ve 2005 yıllarında ihracatımızın artması ve büyümenin devam etmiş olmasına rağmen bütçe finansmanı cari işlemler dengesindeki açıklar nedeniyle dış borçlanmaya devam edilmiş ve dış borç stokumuz 2006 yılı birinci çeyreği itibariyle 185 milyar dolara ulaşmıştır. (Adıyaman, 2006: 30)

TABLO-5.6
TÜRKİYE’NİN 1990–2005 DÖNEMİ DIŞ BORÇ STOKU

Yıllar	Dış Borç Stoku (Milyar \$)	Artış (%)	Yıllar	Dış Borç Stoku (Milyar \$)	Artış (%)
1991	53,6	2,40	1999	103,0	6,85
1992	58,6	9,36	2000	118,6	15,12
1993	70,5	20,31	2001	113,7	- 4,13
1994	68,6	-2,62	2002	130,2	14,51
1995	75,7	10,31	2003	145,4	11,67
1996	79,4	4,80	2004	161,7	11,21
1997	84,2	6,12	2005	170,6	5,5
1998	96,4	14,49	2006**	185	8,4

*2006 yılı birinci çeyreği itibariyle

Kaynak: www.hazine.gov.tr

Tablo-9’da da görüldüğü üzere Türkiye’nin toplam dış borç stoku yıllardan beri önüne geçilemeyecek bir hızla artmaktadır. 1980’de 15,7 milyar dolar olan dış borç stokumuzun, 1990’da 52,3 milyar dolara ve 2005’te de 170,6 milyar dolara yükselmesi, geleceğe fazla iyimser bakmamızı engellemektedir. Dış ticaret açığını borçlanma yoluyla kapatan ve her yıl artırarak borçlanan bir ekonominin istikrar içinde kalkınması çok kolay değildir.

Dış borcun GSMH’ya oranı 1990–2005 döneminde, gerek GSMH, gerekse sermaye hareketlerindeki iniş çıkışlar ve ülkede yaşanan ekonomik krizler nedeniyle dalgalı bir seyir izlemiştir. 1990’da %34,3 olan oran, 1999 yılında yaşanan daralmayla birlikte % 55,3 seviyesine çıkmıştır. 2001 yılında toplam borç stoku 2000 yılına göre 4,9 milyar dolar azalarak 118,7 milyardan 113,8 milyara gerilemesine rağmen, ekonomide yaşanan daralma ve TL’nin yüksek oranda değer kaybetmesi borç stokunun GSMH’ya oranının yüzde 59,3’ten yüzde 77,9’a yükselmesine neden olmuştur. 2001 yılından sonra azalma eğilimine giren bu oran, 2005 yılı sonu itibariyle yüzde 47,3 olarak gerçekleşmiştir.

5. 7. Dış Borçlarla İlgili Rasyolar ve Ülkemizin Durumu

Uygulamada, bir ülkenin dış borçlanma politikası değerlendirilirken en somut yöntemler olan dış borçluluk rasyolarından faydalanılmaktadır. Bu rasyoların tümü birlikte ele alındığında incelenen ülkenin dış borç profili oldukça kapsamlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dış borçluluk rasyoları, dış borçlanma konusunda geleceğe yönelik projeksiyonlar için de yeterli bir veri tabanı sunmaktadırlar. Son ekonomik krizlerden sonra, dış borçluluk rasyoları giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır.

Bir ülkenin dış borçluluk oranını ölçmek için birçok rasyo kullanılmaktadır. Ancak bu bölümde dış borçluluk rasyoları içinde en yaygın olanlarından bazılarını aşağıda yer verilmektedir. Ayrıca ülkemizin 2000–2006 (birinci çeyreği itibariyle) dönemi dış borç durumunu da tablo yardımıyla incelenerek borçluluk seviyemiz hakkında bilgi verilmektedir.

5. 7. 1. Dış Borç Stoku/GSMH Rasyosu:

Bu oran, genellikle bir ülkenin kredibilitesinin ölçülmesinde kullanıldığı gibi, risk ve borç yükü analizlerinde de genel bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir. Bu rasyonun değerlendirilmesinde, Dünya Bankası ve IMF tarafından da kabul edilen bazı eşikler mevcuttur. Oran % 30–50 arasında ise, ülke orta derecede borçlu, %50'nin üzerinde ise, o ülke çok borçlu olarak kabul edilmektedir. Tablo-10'da da gösterildiği üzere ülkemizde bu oran 2000 yılı sonu itibariyle % 59,3 olarak ger-çekleşmiş daha sonra 2001 kriziyle birlikte bu oran artarak 2001 yılında %77,9 ve 2002 yılında da % 72 olarak gerçekleşmiştir. Daha sonraki yıllarda GSMH'daki büyümeyle birlikte düşme eğilimine giren bu oran 2005 yılsonu itibariyle % 47,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu rasyoya göre yıllarca çok borçlu bir ülke konumunda olan ülkemiz 2004 ve 2005 yılındaki büyümeyle birlikte 2005 yılsonu itibariyle orta dereceli borçlu ülke konumuna yükselmiş bulunmaktadır.

TABLO-5.7
TÜRKİYE’NİN 2000–2005 DÖNEMİ DIŞ BORÇLULUK RASYOLARI

Yıllar	GSMH (cari fiyat) (milyon \$)	Dış Borç Stoku (milyon \$)	İhracat (FOB) (milyon \$)	Dış Borç Servisi (milyon \$)	Dış Borç Faiz Servisi (milyon \$)	D.Borç Stoku/ GSMH (%)	D.Borç Stoku/ İhracat (%)	D.Borç Servisi/ İhracat (%)	D.Borç Faiz Servisi/ İhracat (%)
2000	200.002	118.503	27.775	21.939	6.301	59,3	426,7	79,0	22,7
2001	145.693	113.560	31.334	24.623	7.134	77,9	362,4	78,6	22,8
2002	180.892	130.164	36.059	28.852	6.402	72,0	361,0	80,0	17,8
2003	239.235	145.000	47.253	27.808	6.987	60,6	306,9	58,8	14,8
2004	299.475	162.261	63.167	30.482	7.142	54,2	256,9	48,3	11,3
2005	360.876	170.594	73.472	36.392	7.953	47,3	232,2	49,5	10,8
2006*	-	185.019	74.659	34.946	8.050	-	247,8	46,8	10,8

*2006 yılı birinci çeyreği itibarıyla

Kaynak: www.hazine.gov.tr

5. 7. 2. Dış Borç Stoku/İhracat Rasyosu:

Bir ülkenin borçluluk durumunu ve ayrıca, dış borç ödeme kapasitesini gösteren bu rasyo, ihracat gelirlerinin toplam borç stoku üzerindeki uzun dönemli etkileri konusunda bilgi edinmek için de kullanılmaktadır. Oranın, %165–275 arasında olması halinde ülke orta derecede borçlu, %275’i aşması halinde ise, ülke çok borçlu olarak kabul edilmektedir. Tablo.3’e baktığımızda 2000 yılında % 426,7 olan bu oran daha sonra ihracatımızdaki artış nedeniyle düşme eğilimine girmiş ve ülkemiz çok borçlu bir ülke konumundan, 2004 yılı sonu itibarıyla bu oranın %256,9 olarak gerçekleşmesiyle orta dereceli borçlu ülke konumuna yükselmiştir. 2006 yılının birinci çeyreği itibarıyla da bu oran %247, 8 civarındadır.

5. 7. 3. Toplam Dış Borç Servisi/İhracat Rasyosu:

Bir ülkenin, dış borç yükünün değerlendirilmesinde ve çok borçlu olup olmadığının ölçülmesinde kullanılan bir orandır. Dış borç karşılama oranı olarak da adlandırılan bu oran, dış borçlanma dahil, ülkenin uluslararası likidite sorunlarının analizinde önemli bir kriterdir. Oranın büyük değer alması, ülke ihracat gelirlerinin dış borç giderlerini karşılama oranının küçülmesi demek olduğundan, bu durumda borçlu ülkenin dış borç yükümlülüklerini yerine getirebilme gücünün zayıfladığını göstermektedir. Oranın küçük değer alması ise, ülkenin ödemeler dengesinde bir iyileşme ve buna bağlı olarak da ülkenin dış borç ödeme gücünde bir artış görüldüğü şeklinde yorumlanmaktadır. Bu oran, %18–30 arasında ise, o ülke orta derecede borçlu, %30'u aşması halinde ise, çok borçlu olarak kabul edilmektedir. Tablo.3'teki veriler ışığında bu rasyoyu ülkemiz açısından irdelediğimizde, 2000 yılında % 79 olan bu oran, 2006 yılı birinci çeyreği itibariyle % 46,8'e düşmüşse de, bu rasyo açısından ülkemizin halen çok borçlu bir ülke konumunda olduğu görülmektedir.

5.7. 4. Dış Borç Faiz Servisi/İhracat Rasyosu:

Bu oran daha çok dış borçlanmanın maliyetini ölçmede kullanılır. Oranın % 12–20 arasında seyretmesi ülkeyi orta derecede borçlu, %20'nin üzerinde gerçekleşmesi ise ülkeyi çok borçlu kılmaktadır. Bu oranın yorumlanmasında ayrıca, dış borç faiz servisi ve ihracatın artış hızını da göz önünde bulundurmak gerekir. Tablo.3'e baktığımızda ülkemizin borçluluk seviyesiyle ilgili en iyimser rasyonun bu rasyo olduğu görülmektedir. Tabloya göre 2000 yılında çok borçlu gözükken ülkemiz 2002 yılında orta dereceli ve 2005 yılı sonu itibariyle de az borçlu ülke konumuna yükselmiş bulunmaktadır.

Tablodaki veriler ışığında, bütün rasyolar ortak değerlendirildiğinde ülkemizin 2000- 2004 yılları arasında çok borçlu bir ülke konumunda olduğu, 2005 ve sonrasında ise orta dereceli borçlu ülke konumuna terfi ettiği söylenebilir.

Nitekim incelenen dört rasyodan üçü açısından Türkiye şu anda orta dereceli borçlu, biri açısından ise çok borçlu bir ülke konumundadır. Tabii ki bunun nedeni borç stokumuzdaki herhangi bir azalma değildir. Borç stokumuz yıllardan beri sürekli arttığı gibi yine bu dönemlerde de artmaya devam etmiştir. Orta dereceli ülke konumuna yükselmemizin asıl sebebi, son yıllarda ülkemizin büyüme oranlarının yüksek seviyelerde olması ve özellikle ihracatımızın artması, bu artışların da borç yükünün azalmasını sağlamasıdır.

6. 8. Türkiye'nin Dış Borç Stokunun Genel Profili

Bu bölümde, 2006 yılında (birinci çeyreği itibariyle) 185.019 milyon doları bulan toplam dış borç stokumuzun 2000–2006 (Birinci çeyreği itibariyle) dönemini baz alarak, borçları; vadelerine, borçlularına, alacaklılarına ve döviz kompozisyonuna göre tasnif ederek tablolar yardımıyla dış borçlarımızın analizini yapmaya çalışacağız.

5. 8. 1. Vadelerine Göre Dış Borç Stokunun Yapısı

Tablo-11'den de görüldüğü üzere 2000 yılı sonunda 118.503 milyon dolar olan dış borcumuz 2005 yılı sonunda 170.594 milyon dolar, 2006 yılının ilk çeyreği itibariyle de 185.019 milyon dolara ulaşmıştır. Toplam stok içinde kısa vadeli borçların payı 2000 yılında %23,9 iken büyük bir düşüş göstererek 2001 yılında %14,4 ve 2002 yılında da %12,6'ya gerilemiştir. Ancak, 2002 yılından sonra kısa vadeli borçların yeniden artış trendine girmesi de ilgi çekicidir. Bu artış tamamen özel sektör dış borçlanmasından kaynaklanmaktadır. Zira kamunun kısa vadeli dış borç stoku bulunmamaktadır. Orta ve uzun vadeli borçlar ise istikrarlı bir biçimde artmıştır. Orta ve uzun vadeli borçlarda son dönemdeki artış içinde IMF'den kullanılan kaynakların büyük bir payı vardır. 2006 yılı birinci çeyreği itibariyle toplam borç stokumuzun %22,3'ünü kısa vadeli, %77,7'sini ise orta ve uzun vadeli borçlar oluşturmaktadır.

TABLO-5.8
TÜRKİYE’İN VADELERİNE GÖRE DIŞ BORÇ STOKU

Yıllar	Toplam Dış Borç Stoku (Milyon \$)	Kısa Vade	Orta-Uzun Vade	Stokun Vade Yapısı (%)	
				Kısa Vade(%)	Orta-Uzun Vade(%)
2000	118.503	28.301	90.202	23,9	76,1
2001	113.560	16.403	97.157	14,4	85,6
2002	130.164	16.424	113.740	12,6	87,4
2003	145.000	23.013	121.987	15,9	84,1
2004	162.261	32.569	129.692	20,1	79,9
2005	170.594	38.218	132.376	22,4	77,6
2006*	185.019	41.210	143.809	22,3	77,7

*2006 yılı birinci çeyreği itibarıyla

Kaynak: www.hazine.gov.tr

5. 8. 2. Borçlulara Göre Dış Borç Stokunun Yapısı

Tablo-12’den de izlenebileceği üzere 2006 yılı ilk çeyreği itibarıyla 185.019 milyon dolarlık toplam dış borç stokunun 84.464 milyon doları Merkez Bankası dahil kamu sektörü borcu, 100.555 milyon doları ise özel sektör borcudur. Kamu sektörü borcundaki son dönem artışların hemen hepsi IMF kredilerinden kaynaklanmaktadır. Özel sektör borcunun 2001–2003 döneminde az olmasının nedeni, 2001 ekonomik krizidir. Kriz sonucu özellikle de finansal kuruluşların borçlarında büyük düşüş olmuştur. Özel borçlar 2003 yılından sonra yeniden hızlı bir artış eğilimi içine girerek 2005 yılında kamu borcunu geçmiştir. Bunun nedeni ise, hem 2005 yılında kamu borcundaki azalma, hem de özellikle finansal olmayan özel kamu kuruluşlarının borçlanmasındaki artıştır. Bu yılda özel sektörün dış borç stoku hızla artarken hem kamunun hem de Merkez Bankası’nın dış borç stoku azalmıştır. Dikkati çeken en önemli gelişme ise, hem bankaların hem de banka dışı kesimlerin dış borç stokundaki büyümeleridir.

TABLO-5.9
TÜRKİYE’NİN BORÇLULARA GÖRE DIŞ BORÇ STOKU

Yıllar	Toplam Dış Borç Stoku (Milyon \$)	Kamu*	Özel	Stokun Borçlu Yapısı(%)	
				Kamu (%)	Özel (%)
2000	118.503	62.703	55.801	52,9	47,1
2001	113.560	70.421	43.139	62,0	38,0
2002	130.164	85.584	44.581	65,8	34,2
2003	145.000	93.842	51.157	64,7	35,3
2004	162.261	95.205	67.056	58,7	41,3
2005	170.594	83.542	87.052	49,0	51,0
2006**	185.019	84.464	100.555	45,7	54,3

*Merkez Bankası dahil kamu sektörü toplamı
**2006 yılı birinci çeyreği itibarıyla

Kaynak: www.hazine.gov.tr

5. 8. 3. Alacaklılara Göre Dış Borç Stokunun Yapısı

Tablo-13, dış borçların alacaklı yapısını göstermektedir. Bu tablo incelendiğinde, alacaklılarımızın çok önemli bir kısmının resmi niteliği olmayan kuruluşlar olduğu görülmektedir. Uluslararası kuruluşları da sayarsak toplam borç stokumuzun 2006 birinci çeyreği itibarıyla sadece % 16,9’u resmi nitelikli borçlardan oluşmaktadır. Resmi nitelikli borçlardan da, hükümet kuruluşlarına olan borçlar son yıllarda sürekli azalırken, uluslararası kuruluş-lara olan borçlar 2000 yılından 2006 yılına kadar iki kat artmıştır. Bunun nedeni ise, özellikle son dönemlerde IMF’den sağlanan kredilerin artmasıdır. Bu durum, aynı zamanda küresel mali ilişkilerin ulaştığı boyutu göstermesi bakımından da dikkat çekicidir⁶. Yurt dışı piyasalara ihraç ettiğimiz tahviller 2000-2005 döneminde toplam borç stokunun artış hızıyla aynı oranda artış göstererek 2000 yılında toplam stok içindeki payı ile 2006 yılı birinci çeyreği itibarıyla toplam stok içinde payı aynı oranda olup, % 18,4 civarındadır.

TABLO-5.10
TÜRKİYE’NİN ALACAKLILARA GÖRE DIŞ BORÇ STOKU

Yıllar	Uluslararası Kuruluşlara Olan Borçlar	Hükümet Kuruluşlarına Olan Borçlar	Tahvil İhraçları	Özel Kesime Olan Diğer Borçlar	Toplam Borç Stoku (Milyon \$)
2000	11.411	8.668	21.828	76.597	118.503
2001	22.005	8.524	21.031	61.999	113.560
2002	30.756	9.249	23.595	66.564	130.164
2003	33.169	9.412	27.112	75.306	145.000
2004	32.249	8.728	30.079	91.205	162.261
2005	24.868	7.075	31.571	107.080	170.594
2006*	23.426	6.864	34.118	120.611	185.019

*2006 yılı birinci çeyreği itibarıyla

Kaynak: www.hazine.gov.tr

5. 8. 4. Döviz Kompozisyonuna Göre Dış Borç Stokunun Yapısı

Dış borçlarımızın döviz kompozisyonu, Tablo-14’de gösterilmektedir. Bu tablo incelendiğinde, dış borç stokumuz içinde en önemli kalemin Amerikan Doları cinsinden borçlanmalar olduğu görülmektedir. 2006 yılı birinci çeyreği itibarıyla toplam dış borç stokunun % 56,3’ünü ABD Doları cinsinden borçlanmalar oluşturmaktadır. Stokun % 31,3’lük kısmını ise Euro cinsinden borçlanmalar oluşturmaktadır. Diğer para birimleri cinsinden yapılan borçlanmaların toplam içindeki miktarı ise, sürekli azalma eğilimindedir. Toplam stokun % 90’ına yakınının sadece ABD Doları ve EURO cinsinden olması ise kur değişmelerinin borç stokunu olumsuz olarak etkilemesi açısından risklidir.

TABLO–5.11
TÜRKİYE’NİN DÖVİZ KOMPOZİSYONUNA GÖRE DIŞ BORÇ STOKU

Yıllar	USD	Alman Markı	Euro	Japon Yeni	SDR	Diğer	Toplam (Milyon \$)
2000	64.359	23.132	14.813	7.447	4.186	4.566	118.503
2001	57.266	826	34.163	5.176	14.106	2.024	113.560
2002	60.996	0	39.853	5.312	22.018	1.987	130.165
2003	66.212	0	48.188	4.516	24.012	2.071	144.999
2004	79.201	0	54.848	3.442	21.447	3.323	162.261
2005	93.387	0	54.420	2.789	14.653	5.345	170.594
2006*	104.113	0	57.914	2.657	12.981	7.354	185.019

*2006 yılı birinci çeyreği itibarıyla

Kaynak: www.hazine.gov.tr

ALTINCI BÖLÜM

AMPİRİK UYGULAMA

6. 1. Veri

Çalışmamızda, 1955–2006 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Veri seti, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE-yeni adıyla TÜİK) internet sitelerinden ve International Financial Statistics (IFS) CD'si veri bankasından yararlanılarak derlenmiştir. ABD Doları olan veriler, TCMB internet sitesindeki resmi döviz kuru kullanılarak önce Türk Lirasına sonrada YTL' ye çevrilmiştir. Kullanılan Toplam Dış Borç Stoku-Growth ve Reel GNP-Growth(sabit fiyatlarla Gayri Safi Millî Hâsıla) logaritmik forma dönüştürülmüş ve sırasıyla Mg ve Yg simgeleriyle kodlanmıştır. Testlerin yapılmasında Eviews 3.1 programı kullanılmıştır.

6. 2. Yöntem

Çalışmamızda, ekonometrik yöntem olarak zaman serisi yaklaşımını kullandık. Bu çerçevede, birinci olarak, ADF testi kullanılarak değişkenlerin durağanlığı test edilmiştir. İkinci olarak da, Granger Nedensellik Testi kullanılarak değişkenler arasındaki ilişkinin yönü tespit edilmeye çalışılmıştır.

6. 2. 1. ADF Birim Kök (Unit Root) Testi

Birim Kök Testi ile serilerin durağan olup olmadıkları araştırılır. Eğer bir zaman serisi (X) durağan değil ise, durağanlığa erişinceye kadar farkları

$$(\Delta=X_t-X_{t-1})$$

alınır. Daha sonra bu zaman serisinin, bu düzeyde Δ . dereceden bütünleşik olduğu söylenir ve $X_t \sim I(\Delta)$ ile gösterilir.

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t$$

U_t ile ilgili klasik varsayımların varlığı, burada da kabul edilir. Bu kabullenmeye aynı zamanda “**White Noise**” (**Beyaz Gürültü**) denir. Y_{t-1} 'in başında rakam yoksa, bu 1 olarak alınır.

$$Y_t - Y_{t-1} = u_t$$

Bir önceki gözlemlerle, bir sonraki gözlem arasında “White Noise” vardır. Bir önceki gözleme bakarak bir sonraki gözlemin ne olacağını bilemeyiz.

Y_t ile Y_{t-1} arasında random ilişki vardır. İlişki böyleyse, bu dataya “**Durağan değil**”(Non-stationary) denir. Unit Root'un özelliği Y_{t-1} 'in önünde rakam olmaması ve bunun 1 olarak kabul edilmesidir.

$$Y_t = \rho \cdot Y_{t-1} + u_t$$

$\rho=1$ ise, “Unit Root” vardır ve “non-stationary”dir. Unit Root varsa, dataya aynı zamanda “**Random Walk**”(Rassal Yürüme) denir. Yani, bir sonraki adımın nereye gideceği belli değildir(Random=Rastgele). Birçok değişkende bu özellik vardır. Bu rakamın 1 olduğunu nasıl tahmin edebiliriz?

Denklemin her iki tarafını Y_{t-1} ile çıkarırız.

$$Y_t - Y_{t-1} = \rho \cdot Y_{t-1} - Y_{t-1} + u_t$$

$$\Delta Y_t = Y_{t-1} (\rho - 1) + u_t$$

$$\Delta Y_t = \rho - 1 \cdot Y_{t-1} + u_t$$

$$\rho - 1 = 0 \rightarrow \rho = 1 \text{ 'dir.}$$

ρ 'nun Sıfırdan farklı olup olmadığını test ederek, ρ 'nun 1 olup olmadığını da bulmuş oluruz.

$\rho - 1 = 0 \rightarrow \rho = 1$, burada non-stationary'dir, yani durağan değil.

$\rho - 1 = 0$ olursa; $\Delta Y_t = u_t + if$, $\rho = 0$

$$Y_t - Y_{t-1} = u_t$$

Datanın kendisi(level hali) durağan değil, birinci dereceden farkı durağan ise buna "**Integrated Order**"= **I(1)** denir.

I(1) olan bir durumda; datanın kendisi durağan değil, ancak birinci dereceden farkı durağandır. Y_t = durağan değil, ΔY_t =durağandır. "**Birinci Dereceden Bütünleşik**" denir.

Data I(2) ise; 2. dereceden entegre olmuştur. Yani; Datanın kendisi=durağan değil, birinci dereceden farkı= durağan değil, ikinci dereceden farkı= durağandır.

Ret ya da kabul için, t tablosuna bakamayız. Bunun yerine "**Tau Tablosu**" na bakılır.

Bulanlar Dickey-Fuller olduğu için bu teste aynı zamanda “**Dickey Fuller Testi**”(DF) denmektedir.

Ancak bunlar sonuçta t değerlerine çok yakındır. $\rho = 0$ 'ı kabul edersek(reddetmezsek), $\rho = 1$ 'i kabul ederiz ve stationary'dir(durağan).

Bulunan sonuçların güvenilirliğini bulmamız lazım, **otokorelasyon** sorunu varsa, sonuçlara güvenemeyiz. Bunu bulmamız lazım.

$$\Delta Y_t = \rho \cdot Y_{t-1} + u_t$$

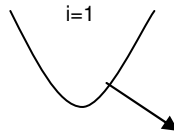
$$\Delta Y_t = \beta_1 + \rho \cdot Y_{t-1} + u_t$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 \cdot t + \rho \cdot Y_{t-1} + u_t$$

↓
Trend etkisi

Hata teriminde otokorelasyon sorunu varsa; bundan kurtulmak için açıklayıcı değişken sayısını artırırız.

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 \cdot t + \rho \cdot Y_{t-1} + \alpha_1 \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_i \rightarrow \text{“Augmented Dickey Fuller”}$$

Bağımlı değişkenin(Y_{t-1}) bir önceki değeri

Bunu koyarak, otokorelasyon sorununu ortadan kaldırırız. Burada **EKK (LS)** yöntemiyle tahminde bulunuruz.

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 \cdot t + \theta \cdot Y_{t-1} + \alpha_1 \cdot \Delta Y_{t-1} + \alpha_2 \cdot \Delta Y_{t-2} + \varepsilon_i$$

6. 2. 2. Granger Nedensellik(Causality) Testi

Granger (1969), nedenselliği şu şekilde tanımlamıştır: “Y’nin öngörüsü, X’in geçmiş değerleri kullanıldığında X’in geçmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X,Y’nin Granger nedenidir”. Bu tanımlamanın doğruluğu test edildikten sonra ilişki $X \rightarrow Y$ şeklinde gösterilir. Bu test ile bir tahmin değil, bir nedensellik çıkarsaması yapıldığı için değişkenler önceden durağanlaştırılmalıdır.

Buradaki problem, “Y’yi M’yi etkiliyor?”, yoksa “M’yi Y’yi etkiliyor?”; bunun tespit edilmesidir. **VAR**, en kolay burada uygulanabiliyor.

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot Y_{t-1} + \alpha_2 \cdot Y_{t-2} + \alpha_3 \cdot M_{t-1} + \alpha_4 \cdot M_{t-2} + u_{1,t}$$

$$M_t = \beta_0 + \beta_1 \cdot Y_{t-1} + \beta_2 \cdot Y_{t-2} + \beta_3 \cdot M_{t-1} + \beta_4 \cdot M_{t-2} + u_{2,t}$$

Yukarıdaki denklemlere Causality(Nedensellik) Testi yapacak olursak;

1.Hipotez :

$$H_0 : \alpha_3 = \alpha_4 = 0$$

$$H_1 : \alpha_3 \neq \alpha_4 \neq 0$$

2.Hipotez :

$$H_0 : \beta_1 = \beta_2 = 0$$

$$H_1 : \beta_1 \neq \beta_2 \neq 0$$

Bu iki hipotezin sonucuna göre 4 farklı durum ortaya çıkar:

1.Durum: 1.Hipotez $H_0 \rightarrow$ Reject

2.Hipotez $H_0 \rightarrow$ Accept

Sonuç: M'nin değerleri Y'yi etkiliyor ama Y'nin değerleri M'yi etkilemiyor. Dolayısıyla, buradaki ilişkinin yönü M'den Y'ye doğru(**Unidirectional=Tek yönlü Nedensellik**)

2.Durum:1.Hipotez $H_0 \rightarrow$ Accept

2.Hipotez $H_0 \rightarrow$ Reject

Sonuç: Y'nin değerleri M'yi etkiliyor ama M'nin değerleri Y'yi etkilemiyor. Dolayısıyla, buradaki ilişkinin yönü Y'den M'ye doğru(**Unidirectional=Tek yönlü Nedensellik**)

3.Durum:1.Hipotez $H_0 \rightarrow$ Reject

2.Hipotez $H_0 \rightarrow$ Reject

Sonuç: Hem Y'nin değerleri M'yi etkiliyor hem de M'nin değerleri Y'yi etkiliyor. Dolayısıyla, buradaki ilişkinin yönü hem Y'den M'ye doğru, hem de M'den Y'ye doğru'dur(**Bidirectional=Çift yönlü Nedensellik=Bilateral**)

4.Durum:1.Hipotez $H_0 \rightarrow$ Accept

2.Hipotez $H_0 \rightarrow$ Accept

Sonuç: Ne Y'nin değerleri M'yi etkiliyor ne de M'nin değerleri Y'yi etkiliyor. Dolayısıyla, burada ne Y'den M'ye doğru, ne de M'den Y'ye doğru bir ilişki vardır diyemeyiz.

6. 3. Tahmin Sonuçları

6. 3. 1. Birim Kök (Unit Root) Testi Sonuçları

Zaman serisi içeren birçok ekonometrik analiz, birim kök içeren durağan olmayan serilere sahiptir. Analizimizde serilerin durağanlığı ADF birim kök testi ile incelenmiştir.

Tablo-6.1 ADF Birim Kök (Unit Root) Testi

Mg(Dış Borç-Growth) Değişkeni için, Lag(Gecikme)=1,

None(Sabitsiz ve Trendsiz) , Level(Seviye) düzeyi

ADF Test Statistic	-3.821488	1% Critical Value*	-2.6090
		5% Critical Value	-1.9473
		10% Critical Value	-1.6192

*MacKinnon critical values for rejection of hypothesis of a unit root.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(MG)

Method: Least Squares

Date: 07/15/07 Time: 23:10

Sample(adjusted): 1957 2006

Included observations: 50 after adjusting endpoints

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
MG(-1)	-0.811108	0.212249	-3.821488	0.0004
D(MG(-1))	-0.134488	0.157437	-0.854233	0.3972
R-squared	0.429427	Mean dependent var		-0.016626
Adjusted R-squared	0.417540	S.D. dependent var		0.452275
S.E. of regression	0.345172	Akaike info criterion		0.749632
Sum squared resid	5.718909	Schwarz criterion		0.826113
Log likelihood	-16.74080	F-statistic		36.12598
Durbin-Watson stat	1.151314	Prob(F-statistic)		0.000000

Tablo 6.2 Yg(Ekonomik Büyüme-Growth) Değişkeni için, Lag(Gecikme)=1, None(Sabit) ve Trendsiz) ,Level(Seviye) düzeyi

ADF Test Statistic	-1.849573	1% Critical Value*	-2.6090
		5% Critical Value	-1.9473
		10% Critical Value	-1.6192

*MacKinnon critical values for rejection of hypothesis of a unit root.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation

Dependent Variable: D(YG)

Method: Least Squares

Date: 07/15/07 Time: 23:11

Sample(adjusted): 1957 2006

Included observations: 50 after adjusting endpoints

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
YG(-1)	-0.755251	0.408338	-1.849573	0.0705
D(YG(-1))	-0.115724	0.411930	-0.280932	0.7800
R-squared	0.084522	Mean dependent var		-0.021573
Adjusted R-squared	0.065449	S.D. dependent var		0.162357
S.E. of regression	0.156954	Akaike info criterion		-0.826545
Sum squared resid	1.182465	Schwarz criterion		-0.750064
Log likelihood	22.66363	F-statistic		4.431616
Durbin-Watson stat	1.124175	Prob(F-statistic)		0.040538

ADF test sonuçları Tablo-6.1 ve 6.2'de sırasıyla gösterilmiştir. Eviews 3.1 programı yardımıyla Mg, Yg değişkenlerinin gecikmeleri(lag) 1 ve 2 olarak bulunmuş ve burada lag 1 sonuçları gösterilmiştir. ADF sonuçlarına göre, Mg değişkeninin seviye(level) olarak (%1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde)durağan olduğunu(bu sebeple first difference'ini almaya gerek olmadığını), ayrıca Yg değişkeninin de seviye(level) olarak (%10 anlamlılık düzeyinde) durağan olduğunu ortaya koymaktadır.

6. 3. 2. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Unit Root Testi sonuçlarında değişkenler durağan bulunmuşlardır ancak bu test bize, bu değişkenlerin etkileşim yönü hakkında bilgi vermemektedir. Bu bağlamda, Granger Nedensellik Testi kullanarak bu iki değişken arasındaki etkileşimin yönü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Granger Testi, Y ve M değişkenlerinin kestirilmesine ilişkin bilginin yalnızca bu değişkenlerin zaman serisi verilerinde bulunduğunu varsayan bir uygulamadır. Granger nedensellik testi aşağıdaki formlardan tahmin edilebilir:

$$Mg_t = \alpha + \sum_{i=1}^m \beta_i \cdot Yg_{t-i} + \sum_{j=1}^n \gamma_j \cdot Mg_{t-j} + \varepsilon_t$$

$$Yg_t = \theta + \sum_{i=1}^r \delta_i \cdot Mg_{t-i} + \sum_{j=1}^s \lambda_j \cdot Yg_{t-j} + \varepsilon_t$$

Granger testi sonuçları Tablo-6.3'te gösterilmiştir:

Tablo–6.3 Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Pairwise Granger Causality Tests
Date: 07/15/07 Time: 23:47
Sample: 1955 2006
Lags: 2

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
YG does not Granger Cause MG	50	0.67834	0.51257
MG does not Granger Cause YG		0.01114	0.98892

Granger Causality Test sonuçlarına göre hem ekonomik büyüme dış borçlanmanın nedeni değildir boş hipotezi reddedilememektedir hem de dış borçlanma ekonomik büyümenin nedeni değildir boş hipotezi reddedilememektedir.

Buda bize; ekonomik büyümenin bu yöntemle hesaplanmasında, nedensellik yönünün hem ekonomik büyümeden dış borçlanmaya doğru olmadığını hem de dış borçlanmadan ekonomik büyümeye doğru olmadığını göstermektedir.

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Çalışmamızın temel hipotezi, dış borçlanmanın ekonomik büyümeye etkisini araştırmaktır.

Dolayısıyla, çalışmamızın birinci bölümünde, dış borçlanmanın tanımı ve çeşitleri ele alınmış, dış borç servisi ve dış borç stoku kavramlarına değinilmiştir.

İkinci bölümde, ekonomik büyüme-kalkınma kavramları tanımlanıp, ikisi arasındaki temel ayırım ortaya konulmuştur. Ayrıca, sermaye hareketlerine de bu kısımda değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise dış borç-sermaye hareketleri ve ekonomik büyüme konusuyla ilgili teoriler-ekonomik büyüme modelleri ve pek çok saygın iktisatçının bu konuyla ilgili ampirik çalışmalarının literatüre olan katkıları üzerinde kapsamlı bir şekilde durulmuştur.

Dördüncü bölümde, gelişmekte olan ülkelerdeki dış borçlanma sorununa dikkat çekilmiş, bazı gelişmekte olan ülkelerin dış borç rakamları örnek veri olarak sunulmuş, ayrıca Güneydoğu Asya ülkeleri borç krizi ve Latin Amerika ülkeleri borç krizine kısa bir şekilde değinilmiştir.

Beşinci bölümde, Türkiye’de dış borçlanma konusu ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Osmanlı Döneminden başlayarak günümüze kadar olan dış borçlanma rakamlarına çeşitli yıllar ve dönemler itibariyle değinilmiş, ayrıca Türkiye’nin dış borç rasyoları ve dış borç stoku rakamları tablolar itibariyle, güncel veriler yardımıyla değerlendirilmiştir.

Altıncı bölümde, ampirik uygulama kısmı yer almaktadır. 1955–2006 dönemi Türkiye ekonomisine ait dış borçlanma ve ekonomik büyüme yıllık rakamları kullanılarak, birim kök testi ve Granger nedensellik testi yapılarak çeşitli ampirik sonuçlara ulaşılmıştır.

Sonuç kısmında ulaşılan ampirik bulgular değerlendirilerek, ilgili teori ve çalışmalara yer verilmiştir.

Elde edilen sonuçlar : Bu çalışmada Burnside and Dolar (2000)'in çalışmalarında takip ettikleri yöntemler (OLS ve TSLS) kullanılmıştır. Fakat onlardan farklı olarak, Olivia and Batiz (2002)'in (Granger Nedensellik Analizi) yöntemi de ilave yöntem olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle çalışma, diğerlerinden oldukça farklı bir bakış açısı koymaya çalışmıştır. Türkiye ekonomisinin 1955-2006 dönemi yıllık veri seti ile Genişletilmiş Dickey Fuller(ADF) birim kök testi yapılmış ve Granger Nedensellik Testi kullanılarak dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşim yönü bulunmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın iki temel bulgusu vardır: Bunlardan **birincisi** Unit Root Test sonuçlarına göre, dış borçlanma(growth) ve ekonomik büyüme(growth) değişkenlerinin her ikisinde level düzeyde durağan çıkmaktadırlar. **İkinci sonuç** ise; Granger Nedensellik Analizinden elde edilen bulgular neticesinde; bu iki değişken arasında etkileşim bulunmamaktadır. Yani, ne dış borçlanma ekonomik büyümenin ne de ekonomik büyüme dış borçlanmanın nedeni değildir (Bulunan rakamların 1'den çok küçük ve 0'a yakın olmaları sebebiyle).

Çalışmada elde edilen her iki sonuç göstermektedir ki; ilgili dönem serileri arasında bir nedensellik yoktur. Böylece, kullanılan veri seti kısıdı altında, Türkiye Ekonomisi için, nedenselliğin yönünün ne dış borçlanmadan ekonomik büyümeye doğru ne de ekonomik büyümeden dış borçlanmaya doğru olduğunu söyleyemeyiz.

Çalışmamızın bu sonuca ulaşmasında; borç kullanımı, verimlilik, dış borcun borçla ödenmesi, kamu açıklarının borçla finanse edilmesi, Merkez Bankası'nın rezerv tutması gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adıyaman Ahmet Turan. (2006), “**Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri**”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 62, s. 31–36

Akgüç, Öztin. (1974), “**Türkiye’nin Dış Borçlanma Politikası**”, Türk Ekonomisinde Tasarruf Açığı ve Dış Finansman Sorunları Semineri, Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti 21–24 Ocak İstanbul, s. 252- 253

Akyüz, A. (1993), ” **Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye**”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Haziran.

Avramovic, Dragoslav - Ravi Gulhati. (1958), “**Debt Servicing Capacity and Postwar Growth in International Indebtednees**”, The John Hopkins Press, Baltimore, s. 18- 22

Avramovic, Dragoslav. (1964), “**Economic Growth and External Debt**”, The John Hopkins Press, Baltimore, s. 424 – 444

Bailliu, Jeannine N. (Temmuz 2000), “**Private Capital Flows, Financial Development, and Economic Growth in Developing Countries**”, *Bank of Canada Working Paper*, 2000–1.

Bal, H. (2001), “**Uluslar Arası Finansman Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**”, İstanbul TBB.

Balassa, Bela. (1978), “**Exports and Economic Growth. Further Evidence**”, *Journal of Development Economics*, 5, 181–189.

Başak, Zafer. (1977), “**Dış Yardım ve Ekonomik Etkileri**”, Türkiye 1960–1970, Hacettepe Üniversitesi Yayınları C 16, Ankara, s. 20- 23

Bulutoğlu, Kenan. (1977), “**Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı**”, 2. Basım, Sermet Matbaası, İstanbul, s. 493

Burnside, Craig ve David Dollar. (Eylül 2000), “**Aid, Policies, and Growth. The American Economic Review**”, Vol. 90, No. 4, 847–868.

Çarıkcı, Emin. (25 Nisan 2007), “**Türkiye’de ekonomik gelişmeler**”, <http://carikci.cankaya.edu.tr/>

Derdiyok, Türkmen. (2001), “**1980 Sonrası Borçlanma Politikaları**”, Maliye Dergisi, Sayı: 138.

Devlet Plânlama Teşkilâtı, “**Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı**”.

Devlet Plânlama Teşkilâtı, “**Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı**” (1963–1967), s. 117–118

Devlet Plânlama Teşkilâtı, “**İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı**” (1968–1972).

Devlet Plânlama Teşkilâtı, “**Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı**” (1973–1977).

Dış Ticaret Müsteşarlığı. (1998). s. 100

Dickey, D.A. ve Fuller, W. A. (1979), “**Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root**”, Journal of the American Statistical Association, S.74, s.427–431.

Dowling, Jr. John Malcolm ve Ulrich Hiemenz. (1983), “**Aid, Savings and Growth in the Asian Region**”, The Developing Economies, Volume 21, No.1, 3–13.

Engle, R. ve Yoo, B.S. (1987), “**Forecasting and Testing in Cointegrated Systems**”, Journal of Econometrics, S.35, s.143–159.

Engle, R.F. ve Granger, C.W. J. (1987), “**Cointegration and Error-Correction: Representation, Estimation and Testing**”, Econometrica, S.66, s.251–276.

Erçel,- Gazi. (1981), “**Dış Yardım ve Krediler**” İkinci Türkiye İktisat Kongresi Dış Ekonomik İlişkiler Komisyonu Tebliğleri 2–7 Kasım, İzmir, s. 349

Feder, Gershon - Richard E. (1967), “**Just. Optimal International Borrowing Capital Allocation and Credit Worthiness Control**” , World Bank Reprint Series No: 159, s. 20

Feder, Gershon and Richard E. Just. (1977), “**A Study of Debt Servicing Capacity: An Application Analysis**” Journal of Development Economics, s. 25 – 38

Frank, R. Charles Jr. and W niam K. Cline. (1971), “**Measurement of Debt Servicing Capacity: An Application of Discriminant Analysis**”, Journal of international Economics, s. 329

Gillis, Malcolm, H. Perkins Dwight, Michael Roemer ve Donald R. Snodgrass. (1996). “**Economics of Development**”, New York: Norton and Company, London. S. 36- 37

Global Development Finance (GDF), (2000–2006).

Gooptu S. ve Masood A. (1993), “**Portfolio Investment Flows To Developing Countries, Finance and Development**”.

Gruben, William C. ve Darryl McLeod. (Fall 1998), “**Capital Flows, Savings and Growth in the 1990s**”, The Quarterly Review of Economics and Finance, Vol. 38, No. 3, 287–301.

Gujarati, D.N. (1995) “**Basic Econometrics**”, Third Editions (Mcgraw-Hill International Editions).

Gulati, Umesh C. (Ekim 1978), “**Effect of Capital Imports on Savings and Growth in Less Developed Countries**”, Economic Inquiry, Vol. XVI, 563–569.

Hansen, H ve F. Tarp. (2000), “**Aid Effectiveness Disputed**”, Journal of International Development, Vol. 12, No. 4, 375–98.

Hansen, H. ve F. Tarp. (2001), “**Aid, and Growth Regressions**”, Journal of Development Economics, Vol. 64, No. 2, 547–70.

International Monetary Fund (IMF). “**International Financial Statistics Yearbook** “(various years).

Hazine Müsteşarlığı, (2005), (<http://www.hazine.gov.tr/stat/ti87.htm>)

Johson, G. Harry. (1967),” **Economic Policies Towards Less Developed Countries**”, George Allen and Unwin Ltd., s. 23- 25

Karluk, Rıdvan. (1980), “**Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaşabileceği Dış Ticaret Sorunları**”, Eskişehir İktisadî Ticarî İlimler Akademisi Dergisi, Cilt 16, s. 142

Karluk, Rıdvan. (1980), “**Türk Ekonomisinde Dış Açık Sorunu ve Bu Açığın Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması**”, Eskişehir İktisadî Ticarî İlimler Akademisi Dergisi, Cilt 16, s. 214- 220

Manisalı, Erol. (1975), “**Gelişme Ekonomisi**”, İktisat Fakültesi Yayınları, No; 354, İstanbul, s. 54–55

Mc Lean, Ben ve Sona Shrestha (2002), “**International Financial Liberalization and Economic Growth**”, Research Discussion Paper, 2002–03. Economic Research Department. Reserve Bank of Australia

Mosley, Paul, John Hudson ve Sara Horrell. (Eylül 1987), ”**Aid, The Public Sector and The Market in Less Developed Countries**”, The Economic Journal, 97, 616–641.

Mosley, Paul. (1980), “**Aid, Savings and Growth Revisited**”, Bulletin of Oxford Institute of Economics and Statistics, Vol. 42, No. 2, 79–95.
Oliva and Batiz, (2002).

Özal, İ, Ertuğrul. (1981), ”**Dış Yardımlar**”, İkinci Türkiye İktisat Kongresi Dış Ekonomik İlişkiler Komisyonu Tebliğleri, 2-7 Kasım İzmir, s. 355- 359

Papanek, Gustav F. (1973), “**Aid, Foreign Private Investment, Savings, and Growth in Less Developed Countries**”, Journal of Political Economy, Vol. 81, No. 1, 120–30.

Pirimoğlu, Abdulkaki. (1982), “**Türkiye’nin Dış Borçları ile ilgili Bir Tahlil Denemesi**”(1963–1980), Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi, Erzurum, s. 2-4- 6 – 43- 50

Prebisch, Raul. (1973), Çev. Erden Öney. “**Kalkınma İçin Yeni Bir Ticaret Politikasına Doğru**” UNCTAD Genel Sekreteri Raporu, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 344, Ankara, s. 107- 111

Reisen H. ve Soto M. (2001) “**Which Types of Capital Inflows Foster Developing Country Growth**”, International Finance 4: 1, 2001.s: 1–14.

Sarı, Müslim. (Eylül 2004), “**Dış Borç Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları**”, TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara, s. 48–61

Seyidoğlu, Halil. (1978), “**Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama**”, Genişletilmiş 2. Basım, Turhan Kitapevi, Ankara, s. 520- 529

Soto, M. (July, 2000), ”**Capital Flows and Growth in Developing Countries: Recent Empirical Evidence**”, OECD Development Centre, Technical Papers, No. 160.

Stoneman, Colin. (Ocak 1975), ” **Foreign Capital and Economic Growth**”, World Development, Vol.3, No. 1, 11–26.

Tandırcıoğlu, Haluk. (2000), “**Türkiye’de Dış Borç Sorunu, Dış Borçların Sürdürülebilirliği ve Dış Borçların Sınırlandırılması**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2, Sayı:2, İzmir

Tanrikulu, Kenan. (Ekim 1983), “**Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Dış Borç İlişkisinin Değerlendirilmesi**”, DPT Uzmanlık Tezi, ANKARA, s. 21- 26

Töre, Nahit. (1973), “**Gelişmekte Olan Ülkelerin Dış Borç Sorunları (1973 Sonrası Gelişmeleri)**”, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara, s. 15- 16

Tunçe, Baran. “**Türkiye’nin Dış Ödemeler Açığı ve Dış kaynaklar**”, Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme Semineri, Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti 28 Ağustos–6 Eylül, İstanbul, s. 315- 317

Türk, İsmail. (1975), “**Maliye Politikası (Amaçlar-Araçlar) ve Çağdaş Bütçe Teorileri**” , Üçüncü Baskı, Doğan Yayınevi, s. 121- 125

Ünsal, Hilmi. (Haziran 2004), “**Kamu Finansman Aracı Olarak Dış Borçlanma ve 1994 Sonrası Türkiye Uygulaması**”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 19

Worldbank, (2006).

www.dpt.gov.tr ,” **Temel Ekonomik Göstergeler** “

www.hazine.gov.tr , “**Dış Borç İstatistikleri** “

www.hazine.gov.tr , “**Kamu Borç Yönetimi Raporları** “

www.tcmb.gov.tr “**İstatistikî veriler**”

www.die.gov.tr “**İstatistikler ve Göstergeler**”

www.maliye.gov.tr “**Bilgi Edinme Birimi**”

Yalçın, Ebru. (Eylül 2005), “**İktisadi Büyüme ve Dış Krediler: Ampirik bir çalışma**”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, s. 9- 18, s.21

Yaşa, Memduh. (1971), “ **Devlet Borçları** “, Sermet Matbaası, İstanbul, s. 232
Yaşa, Memduh.(1971),” **Devlet Borçları**”, Sermet Matbaası, İstanbul, s. 66

Yeldan, E. (1998), “**Doğu Asya Krizinin Etkileri Üzerine Bir Makro Ekonomik Genel Denge Modelinin Sonuçları**”, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı:146, s. 9–14.

Yentürk, N. (2003), ” **Körlerin Yürüyüşü**”, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Ayşen AKDAĞ: 21.01.1976 İzmir/Karşıyaka doğumludur. İlk-orta ve lise eğitimini İzmir/Bayraklı'da görmüştür.1994'de Ege Üniversitesi/Ege Meslek Yüksek Okulu/Gıda Teknolojisi(Önlisans) bölümünü bitirmiştir.1995'te Bilgisayar Programcılığı kursunu bitirmiştir(1 yıl süreli).Kısa bir süre Ege Üniversitesi Bilgi-İşlem Bölümünde çalışmıştır(1,5 ay). 1996 yılında Adnan Menderes Üniversitesi/İktisadi-İdari Bilimler Fakültesi/Maliye(Lisans) bölümünü kazanmış,2000 yılında mezun olmuştur.1999 yılında Nazdil İngilizce Kursları(Nazilli)'na devam edip, İngilizce Temel Seviye Sertifikası almıştır. Aynı yıl Adnan Menderes Üniversitesi'nin Aydın'da açtığı "Öğretmenlik Formasyon" kursuna devam edip, sertifikasını almıştır. Üniversite eğitimi bitince 2001 yılında, Aydın/Lider Açık öğretim ve İngilizce Kurslarında İktisat bölümü derslerinde "Ücretli Usta Öğretici" olarak 6 ay çalışmıştır. 2002 yılında İzmir'e döndükten sonra ise, İzmir/Egem Açık öğretim Dershanelerinde 3 ay çalışmıştır. Geri döndükten sonra 2003 yılı Eylül ayında Balıkesir/Özel İdeal Açık öğretim ve İngilizce Kurslarında İktisat Bölümü Derslerinde(İktisada Giriş, İktisat Teorisi, Uluslar arası İktisat, Para Teorileri, Kamu Maliyesi) "Ücretli Usta Öğretici" olarak işe başlamış ve halen 4 yıldır aynı dershanede çalışma hayatına devam etmektedir. Şu an Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat Anabilim dalında Yüksek Lisans eğitimini sürdürmektedir.

**EK-1: 1955-2006 Yılları Türkiye Ekonomisine ait Dış Borçlanma(M)
ve Ekonomik Büyüme(Y=Reel GNP) Verileri**

1955	551,56	15840,45
1956	599,10	16361,19
1957	498,02	17647,83
1958	1388,04	18449,38
1959	1328,92	19191,54
1960	1466,32	19858,65
1961	1543,12	20204,51
1962	1688,84	21526,98
1963	1438,12	23508,31
1964	1820,29	24336,76
1965	2142,56	25369,21
1966	2201,54	28314,98
1967	2307,57	29376,73
1968	2599,61	31517,88
1969	2696,78	32742,14
1970	3573,99	34635,83
1971	4593,16	36770,84
1972	4112,05	40274,35
1973	3952,76	42456,27
1974	3240,62	43713,65
1975	4121,08	46369,19
1976	6380,88	50468,95
1977	9153,57	52031,50
1978	10708,45	52586,83
1979	9175,17	52300,41
1980	11462,14	50892,61
1981	12129,33	53307,27
1982	14882,99	54955,25
1983	17721,58	57290,32
1984	21027,59	61355,49
1985	24077,85	63994,05
1986	28775,62	68319,21
1987	34506,55	75019,38
1988	34087,19	76106,23
1989	29728,94	77346,88
1990	27233,05	84592,25
1991	28170,78	84886,77
1992	31821,94	90324,67
1993	36979,99	97721,15
1994	46496,35	91760,74
1995	42226,06	99032,82
1996	45842,66	106079,00
1997	49819,91	114874,30
1998	55830,86	119303,10
1999	61034,05	112043,80
2000	70178,26	119144,50
2001	85013,01	107783,10
2002	83855,72	116337,60
2003	96666,66	123165,10
2004	114054,81	135308,00
2005	126934,52	145650,60
2006	143402,77	154342,70

EK-2: 1955-2006 Yılları Türkiye Ekonomisine ait Dış Borçlanma-Growth(Mg) ve Ekonomik Büyüme-Growth(Yg=Reel GNP) Verileri

yıllar	yg	mg
1955	0,032874	0,086192
1956	0,07864	-0,16872
1957	0,045419	1,787117
1958	0,040227	-0,04259
1959	0,034761	0,103392
1960	0,017416	0,052376
1961	0,065454	0,094432
1962	0,092039	-0,14846
1963	0,035241	0,265743
1964	0,042423	0,177043
1965	0,116116	0,027528
1966	0,037498	0,048162
1967	0,072886	0,126557
1968	0,038843	0,037379
1969	0,057836	0,325281
1970	0,061642	0,285163
1971	0,09528	-0,10474
1972	0,054176	-0,03874
1973	0,029616	-0,18016
1974	0,060749	0,271695
1975	0,088416	0,548351
1976	0,030961	0,434531
1977	0,010673	0,169866
1978	-0,00545	-0,14318
1979	-0,02692	0,249256
1980	0,047446	0,058208
1981	0,030915	0,227025
1982	0,04249	0,190727
1983	0,070957	0,186553
1984	0,043004	0,14506
1985	0,067587	0,195108
1986	0,098072	0,199159
1987	0,014488	-0,01215
1988	0,016302	-0,12786
1989	0,093674	-0,08395
1990	0,003482	0,034434
1991	0,064061	0,129608
1992	0,081888	0,162091
1993	-0,06099	0,257338
1994	0,07925	-0,09184
1995	0,07115	0,085649
1996	0,082913	0,086759
1997	0,038553	0,120654
1998	-0,06085	0,093196
1999	0,063374	0,149821
2000	-0,09536	0,211387
2001	0,079368	-0,01361
2002	0,058687	0,152774
2003	0,09859	0,179877
2004	0,076437	0,112926
2005	0,059678	0,129738
2006	-1	-1

